BR. 22

DISLOKACIJA JEDINICA, KOMANDI I USTANOVA NEPOSREDNO POTCINJENIH OPUNOMOĆENOM KOMANDANTU U SRBIJI OD 1. FEBRUARA 1942. GODINE[1]

Foverljivo
K T. B.[2]
Prilog 59a[3]

Opunomoćeni komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 748/42, pov. **Beograd, 1.2.1942.**

Pregled razmeštaja jedinica sa stanjem od 31.1.42

Komandant Srbije	**Beograd**
Štab 685 (mot.) inž. puka	**Beograd**
3 (mot.) četa 659. inž. bataljona	**Beograd**
522. bat. za podizanje mostova,[4] štaib, 1. i 2. četa i 2/3 mašins'kog voda	**Beograd**
Štab 562. landesšicen-bataljona	**Valjevo**
1. četa	**Vrnjačka Banija**
(od toga 1 vod)	**Kraljevo**
2. četa	**Užice**
3. četa	**Valjevo**
4. četa	**Požarevac**
5. četa	**Šabac**
6. četa	**Pančevo**
Štab 592. landesšicen-bataljona	**Beograd**
1. četa	**Beograd**
2. četa	**Beograd**
3. četa	**Zemun**
4. četa	**Beograd**
5. četa	**Beograd**
6. četa	**Beoarad**

[1] Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 795—7.
[2], [3], [5], [11] i [13] Dopisano rukom.
[4] Briickenbaubataillon 522

Štab 920. landesšicen-ba/ta-Ijona	**Jagodina**
1. četa	**Niš**
2. četa	**Smederevo**
3. četa	**Zaječar**
(od toga 1 vod)[5]	**Knjaževac[6]**
4. četa	**Leskovac**
5. četa	**Jagodina**
(od toga 1 vod)	**Kruševac**
6. četa sada posle popune	**Kragujevac**
Viši načelnik veze Srbije	**Beograd**
>, Vojna k-da za vezu 32[7]	**Beograd**
Vojina k-da za vezu 37	**Niš**
' Četa veze za eksploataciju železničkih linija[8]	**Beograd**
l Radio-četa (mot.) 672	**Beograd**
Štab II/ 521. puka za vezu	**Beograd**
3/ 521. puka	**Beograd**
4/ 521. puka	**Beograd**
5/ 521. puka	**Niš**
6/ 521. puka	**Zemun**
1. kolona za snabdevanje jedinica veze[5]	**Beograd**
; 64. rez. polic. bat., štab i 3 čete	**Beograd**
1. četa 501 (mot.) bataljona vojne žand.	**Beograd**
Policijska rečna flatila Srbije	**Beograd**
'fVojnotehnički štab za spec. namenu 26	**Beograd**
Auto-transportna kolona tehničkih sredstava 1	**Beograd**
: Oficir za vezu vojnotehničkog bat. kod hrvatske vojske[10] u Zagrebu	**Zagreb**
Feldkomandantura 599	**Beograd**
Felidkomandantura 610	**Vrnjačka Banja**
Feldkomandantura 809	**Niš**
Feldkomandantura 816	**Šabac**
Feldkoimandantura 725	**Zagreb**
Krajiskomandantura 1/823	**Petrovgrad**

[7] Feldnachrichtenkommandantur
[8] Nachricbtenbetriebskompanie
[9] Nachrichtenkolonne
[10] Odnosi se na Glavni stožer Ministarstva hrvatskog domobranstva u NDH.

Krajskomandantura 1/832	Kragujevac	
Krajskomandantura 1/833	Kruševac	
Krajskomandantura 1/834	Jagodina	
Krajskomandantura 1/838	Kos. Mitrovica	
Krajskomandantura 1/847	Užioe	
Krajskomandantura 1/857	Zaječar	
Krajskamandantura 1/861	Valjevo	
Krajiskomandantura 1/867	Leskovac	
Komanda mesta 11/378	Požarevac	
Velika auto-kolona 1/614	Beograd	
Velika auto-kollona 4/614	Beograd	
Mala auito-kolona 828	Beograd	
Mala aiuto-kolona 878	Beograd	
Auto-park Kopnene vojske 533	Beograd	
Vojna bolnica 921	Beograd	
Vojna bolnica 922	Beograd	
Vojna bolnica 923	Niš	
Odeljenje sanitetskog skladišta 2/572	Zemun	(potčinjeno k--tu oruž. snaga na Jugoistoku)[11]
Sanitetski vod 4/552	Šabac	
Sanitetski vod 629	Beograd	
Dulag[12] 183	Beograd	
Armijska veterinarska bolnica 573	Beograd	(potčimjeni k-tu oruž. snaga na Jugoistoku — službeni nadzor ima k-t Srbije)[13]
Veterinarski park 691	Beograd	
Konjska transportna kolona 1/533	Beograd	
Konjska transportna kolona 2/563	Beograd	
Centar Abvera	Beograd	
K-da za izdavanje pasoša Jugoistok II	Beograd	
Propagandno oddljenje »S«	Beograd	
Radni štab 15 za ratne karte i topografiju s topografskim vodom (mot.)	Beograd	
Služba bezbednosti (Ajnzac-grupa)	Beograd	
Pomoćna uputna frontovska stanica 187[14]	Beograd	
Vojno-istražni zatvor	Beograd	
Bugari:[15] prema izveštaju Više komande LXV		
Hrvati: k-t hrvatskog garnizona, oficir za vezu kod hrvatskog domobranstva, Mornarički bataljon[16], štab i žandarmerijska četa	Zemun	
Italijani: Skladište i pretovarna stanica.		

[11] Durchgangslager (pri vrt
[12] Frontleitnebenstelle 187

BR. 23

IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 5. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O TOKU PREGOVORA S ČETNIČKIM MAJOROM DANGICEM U BEOGRADU[1]

Opunomoćeni komandant u Srbiji **5. februara 1942.**
Odelj. Ia, br. 857/42. pov.

POVERLJIVO

Predmet: **Pregovori sa srpskim majorom *Dangićem*[2]**

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

Pri izvođenju operacije na planini Romaniji[3] računalo se sa 2 neprijateljske grupe: s komunistima i četnicima rna-

[15] Vidi dok. br. 6, 7, 21 i 29.
[16] U Zemunu se, u okviru Zapovjedništva plovnih snaga Ministarstva hrvatskog domobranstva, nalazilo Riječno zapovjedništvo Zemun.

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1087—97. Na margini prve strane originala je rukom dopisano nekoliko nečitljivih reči.
[2] Opširnije o saradnji komandanta četničkih odreda istočne Bosne Jezdimira Dangića s Nemcima vidi Antun Miletić, O saradnji komandanta četničkih odreda istočne Bosne Jezdimira Dangića sa Nemcima, VIG, br. 2/1972, str. 135—145.
[3] Misli se na područje istočne Bosne. O tome vidi dok. br. 1, 3, 19 i 21.

jara Dangića. Bilo je poznato da major Dangić raspolaže znatnim brojem pristalica. Važio je kao dobar komandant, njegovo ljudstvo trebalo je da se sastoji većinom od obučenih vojnika. Nije bilo jasno da li je Dangić radio zajedno s komunistima ili ne.[4] Poduhvat koji je bio izveden pod najtežim zemljišnim i vremenskim uslovima potvrdio je staro iskustvo: protivnik se uspešno izvlačio i nilje se mogao uhvatiti. Iznenađujuća je bila činjenica da su Dangićevi ljudi redovno izbegavali borbu s nemačkim trupama i na njih nisu otvarali vatru. Manji odredi i pojedinci, koji više nisu imali nikakav izlaz, predavali su se bez borbe i polagali svoje oružje. To isto je učinio jedan kompaktni odred od oko 400 ljudi. Pri tome su ljudi izjavljivali da su oni to radili po naređenju majora Dangića, pošto im je on bio zabranio da se bore protiv nemačkih trupa. Mora se reći da im je Dangić mogao nanositi znatne gubitke da je to hteo.

Trupama koje su na raspolaganju nemoguće je pri teškim zemljišnim uslovima opkoliti i uništiti brojno nadmoćnijeg protivnika. On se uvćk izmigolji ispred jedinica pa se posle odlaska ponovo vrati na svoje stare položaje ili prebivališta.

Oštri sukobi u istočnoj Bosni između Hrvata, Muslimana i Srba čine ovu zemlju najvećim žarištem nemira u celokupnoj Srbiji. Hrvati nesumnjivo teže da unište celolkupno srpsko stanovništvo. Opšte je poznato u kome se obliku to dešava. Neboračko srpsko stanovništvo, žene i deca, kao i ljudi koji su nesposobni za borbu, a da ih ne bi zadesila zla sud-

[4] U Drinjači je 1. oktobra 1941. potpisan sporazum o saradnji partizana i četnika u istočnoj Bosni. Tada je formiran zajednički Operativni štab za rukovođenje operacijama i izdat zajednički proglas narodu s pozivom u borbu protiv okupatora. Međutim, u Vlasenici je 16. novembra 1941, na inicijativu GS NOP odreda BiH, održana konferencija predstavnika partizanskih i četničkih jedinica istočne Bosne radi raščišćavanja međusobnih nesuglasica. Konferencija nije postigla postavljeni cilj, jer su je četnici napustili kada je njihov štetan i podrivački rad razobličen. Četnici su 17. novembra 1941. u Vlasenici, na svojoj skupštini, izabrali Privremenu upravu istočne Bosne, formirali Komandu operativnih jedinica istočne Bosne i raskinuli sporazum o saradnji s partizanima. Od toga vremena Dangić i njegovi četnici su prešli na razbijanje NOP-a u istočnoj Bosni i borbu sa patizanskim jedinicama kao i otvoren- saradnju sa okupatorima. Vidi Zbornik, tom IV, knj. 2, dok. br. 1, 57, 58 i 87; Rodoljub Čolaković, Zapisi iz oslobodilačkog rata II, Svjetlost, Sarajevo, 1948, str. 32—37, 41—43, 82—102, 121, 187—201; AVII, arhiva NOP-a, reg. br. 13/1, k. 1701, Ča, reg. br. 46/6, k. 220, reg. br. 16/2, 21/2, 22/3 i 35/4, k. 170 i reg. br. 15/4 i 17/4, k. 222.

V bina, spasavaju se bdkstvom preko Drine u srpske oblasti. To se ne da sprečiti. Opljačkani do gole kože, isprebijani i namučeni, ovi begunci unose neprekidno nemir u srpske oblaSj "* sti. Oni moraju postati plen komunista. U ovom momentu se najmanje 40.000 ovakvih begunaca nalazi u okolini Kosovske Mitrovice. Oni skapavaju od gladi, smrzavaju se ili podležu zaraznim bolestima, među kojima su najteže pegavi i trbušni tifus. Južno od Zvornika u istoj se situaciji nalazi oko 4.000 izbeglica. Hiljade i hiljade, broj im se ne da utvrditi, nalaze se u pokretu ka srpskoj teritoriji, da bi se spasile od zverstava Hrvata.[5]

Rukovodeći sanitetski oficir je potražio ove grupe begunaca. Prema njegovom 'mišljenju i ocenii, unošenjem boleštiA na na srpsku teritoriju oni predstavljaju najveću opasnost ne samo za celolkupno stanovništvo, već, pre svega, i za nemačke "i trupe. Efikasno suzbijanje boleština među stanovništvom je i pri primitivnim higijenskim prilikama koje vladaju u ovoj zemlji isključeno. Pored toga, s prilivom svih ovih begunaca situacija se u pogledu snabdevanja zemlje još više pogoršava.

Pokušaj da se ovo žarište nemira u istočnoj Bosni odt strani nije uspeo. To se neće moći postići u budućnosti, jer bi se pri ovoj veličini teritorije i poteškoćama koje zadaje zemljište moralo angažovati najmanje 6 divizija da bi se moglo korak po korak očistiti tako da na njemu ne ostane nijedno muško lice sposobno da nosi oružje. Pri tome bi sasvim svejedno bilo da li se radi o Srbima ili Hrvatima. Za .gi» bi trebalo 6—8 nedelja vremena. Kad bi i poslednijii čovek ikoji može da nosi oružje iščeizao iz istočne Bosne, još uvek febi se moralo očekivati da će se žene međusobno ubijati.

U proleće se mora računati s jednim opštim ustankom na Balkanu uz jaku englesku podršku. Tri i po divizije 15. talasa koje se nalaze na srpskoj i hrvatskoj teritoriji neće biti u stanju da uguše ustanak. Hrvatske oružane snage, zbog svoje slabe vrednosti, ne dolaze uopšte u obzir za ovu borbu. -Pošto se, međutim, ne srne računati s tim da će se potrebne divizije imati na raspolaganju, mora se pokušati da se taj ustanak na neki drugi način oslabi ili bar rascepka i tako učini neefikasnim. Pri tome je uvek odlučujuće pitanje kako se u istočnoj Bosni može mir zavesti. Pri tome se radi samo o vojničkom, a ne o političkom pitanju. Hrvatska država je činjenica koja postoji i koja se ne da isključiti, premda je ona - izvor nemira i, samo s vojne tačke gledišta posmatrano, predstavlja najveću opasnost za vojnu situaciju na Balkanu.

[5] Reč je o ustašama u NDH.

Na bosanskoj teritoriji major D[angić] je vodeća Ličnost. On je preko povereniika[6] neprekidno javljao da ne želi da se bori protiv Nemaca. On je to, kao što je već pomenuto, delom dokazao. On je s 3 nemačka vojnika, koji su njegovim ljudima pali u ruke, dobro postupao i vratio ih zdrave i čitave s njihovim oružjem i s jednim motociiklistom i njegovim motociklom. On sebe smatra da se ne nalazi u položaju ustanika protiv nemačkih vlasti. On želi, kako je izjavio, samo da uništi komuniste u istočnoj Bosni, pre svega da zaštiti život i imovinu svojih zemljaka i da okonča klanje žena i dece od strane Hrvata. Da su Hrvati, posle povlačenja nemačkih trupa, to ponovo otpočeli da rade potvrdile su i nemačke trupe.

Iz ove u glavnim crtama prikazane situacije proiizilazi pitanje da li se možda ne bi moglo pomoću Dangića i njegovih ljudi da zavede mir u istočnoj Bosni, a da se pri tom ne povrede grubo suverena prava hrvatske države i ne pramene postojeće granice. Pošto se s pojačavanjem sopstvenih trupa ne može računati, trebalo je dati odgovor na ovo pitanje, naročito Ikada se time situacija ne bi nikako pogoršala. Dangićevi ljudi su sada tu i biće tu i kasnije. Međutim, moglo bi se dobiti u vremenu, a pre svega mogao bi se doznati njihov broj i njihova vrednosit. Prestiž hrvatske države ne bi time bio nimalo okrnjen.

Načelnik štaba generalštabni pukovnik K e v i š je stoga, bez naređenja, na svoju sopstvenu odgovornost, 30. januara ugovorio sastanak s majorom Dangićem u rejonu južno od Zvornika.[7] U četvoročasovnom razgovoru on je utvrdio sledeće:

Dangić je spreman da se sa svim svojim ljudstvom bezuslovno stavi pod nemačku komandu za potpuno uništenje komunista u istočnoj Bosni i održavanje mira, tako da se izbeglioe mogu vratiti. On priznaje hrvatsku suverenost, ma da ne kao konačnu, ukoliko se hrvatsko činovništvo obrazuje na paritetnoj osnovi od Hrvata, Muslimana i Srba na bazi pripadnosti zemlje. Pri tome je njegov predusiov da se zemlja postavi pod nemačku vojnu upravu. Da bi se izbeglo zadira^ nije u tuđa prava, on umoljava da istočni granični pojas pire- ma Drini ne posednu hrvatske trupe, dok bi zapadni deo mogli zaposesti regularni hrvatski bataljoni. Ustaške formacije jfcbiHo koje vrste, kompletne ili kao pojedinačna lica, na pri- mer, činovnike, prema njegovom shvatanju je nemoguće zamisliti u istočnoj Bosnli, jer oni znače borbu do istrebljenja.

Dangić je izjavio da će mu biti strahovito teško da svojim ljudima i stanovnicima objasni da istočna Bosna ostaje hrvatska i da se moraju trpeti hrvatsko činovništvo i delimično hrvatski garnizoni.

Na kraju razgovora rekao je da bi kao apsolutni pristalica Nedića morao znati da li se Nedić slaže s jednim takvim uređenjem i da li mu za to daje svoju moralnu podršku. Zbog toga je generalštabni pukovnik Keviš predložio Dangiću da

[6] Od 16. avgusta 1941, kada je major Jezdimir Dangić došao u istočnu Bosnu, otpočeo je kontakt s Nemcima preko kolaboracionista Milana Aćimović^ i Milana Nedića, a zatim direktne pregovore između dve zainteresovane strane. Već 25. avgusta Dangić, u ime Štaba Bosanskih četničkih odreda, piše pismo Nemcima u Zvorniku, nudeći im predaju oružja pod uslovom da oni ili Italijani okupiraju područje istočne Bosne. Isto tako čine i njegovi potčinjeni, Aćim Babić i Boško Todorović. Aćimović i Nedić su vezu sa Dangićem održavali preko majora Momčila Matića, kapetana Bogdana Dakića i Kamenka Jeftića, dok je Dangić s Centrom Abvera u Beogradu i njegovim predstavnikom kapetanom dr Josipom Matlom bio u vezi preko kapetana Riste ćukovića i poručnika Branka Kujačića. Ćuković je u isto vreme bio i nemački poverenik i slobodno se kretao od Zvornika do Beograda. Na poslednjim sastancima, 20. i 30. decembra 1941, s predstavnicima Abvera bila je izražena obostrana želja da se zaključi sporazum. Dangić je, preko svojih predstavnika, stalno isticao da se on neće boriti protiv nemačkih jedinica i da je njegovim četnicima naređeno da se na Nemce ne puca. Njegova je želja da samo uništi partizane u istočnoj Bosni i spase srpsko stanovništvo od ustaškog pokolja. Kao rezultat toga, 14. januara 1942, po direktivi i ovlašćenju Dangića, poručnik Bulovan, potporučnik Antonić i potporučnik Jovanović predložili su sporazum s Nemcima, čiji je smisao bio "da u istočnoj Bosni sa Nemcima neće biti nikakvih sukoba, niti do njih sme doći (Zbornik, tom II, knj. 2, dok. br. 78 i 93, tom IV, knj. 1, dok. br. 53, knj. 2, dok. br. 57 i 58, knj. 4, dok. br. 13; AVII, Ča, reg. br. 15/2, k. 165, reg. br. 28/4, k. 175, reg. br. 46/6, k. 220, reg. br. 24/1, k. 231, reg. br. 1/1, k. 232, reg. br. 17/3, k. 1, NAV-T--501, r. 250, s. 637 i 639).

[7] Uoči nemačke operacije u istočnoj Bosni, Dangić se početkom januara 1942. prebacio u Srbiju (rejon M. Zvornik — Bajina Bašta). U s. Culinama je 18. i 20. januara 1942. održan sastanak na kome se raspravljalo o novonastaloj situaciji. Tom sastanku su prisustvovale četničke starešine: Pero Đukanović. kapetan Risto ćuković, poručnik Branko Kujačić i prota Milan Petković. Tada je i odlučeno da se, u organizaciji Branka Kujačića i Riste ćukovića, nemačkih poverenika — obaveštajaca, a preko dr Josipa Matla i Centra Abvera u Beogradu, ugovori sastanak predstavnika Nemaca i Dangića. U organizaciji su još učestvovali član Dangićevog štaba Manojlo Pejić i Nedićev oficir kapetan Bogdan Dakić. Sastanak je održan 30. januara 1942. u Bajinoj Bašti i na njemu su uzeli učešća Dangić, Đukanović i ćuković, od strane četnika, pukovnik Erih Keviš i kapetan dr Mati, od Nemaca, i predstavnik Nedićeve vlade načelnik Joksić (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 637, 638; Ča, reg. br. 33/4, k. 170, reg. br. 8/2, k. 175, reg. br. 4/1, k. 240, reg. br. 46/6, k. 220; Istočna Bosna u NOB-u 1941—1945, Sjećanje učesnika, prva knjiga, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1971, str. 437—448; A. Đonlagić i M. Leković, n. d., str. 216—218).

odmah s njim, pod njegovom ličnom zaštitom, pođe za Beograd da bi porazgovarao s Nedićem. Dangić je na to pristao.

Kasino po podne 31. januara stigla su obojica (Dangić u pratnji svoga vojvode Dukanovića,[8] jednog od njegovih najhrabrijih ljudi) u Beograd. Smeštaj u stanu pukovnika Keviša. U 21 čas tamo se pojavio Nedić radi razgovora. Iz tog razgovora proiizašla je principijelna saglasnost u pogledu naimere da se u istočnoj Bosni, a samim tim i u Srbiji, uspostavi mir, da se prestane s masovnim ubijanjem, kao i jasno saznanje da bi se to moglo ostvariti samo u saradnji nemačkih oružanih snaga sa Dangičem. Dangić je pri tom izjavio da bi se sa svojim ljudima i pri jednom opštcrn ustanku na Balkanu i iskrcavanju Engleza nepokolebljivo verno borio na nemačkoj strani. On je pri toni izražavao-, čak, svoje uverenje da bi samo nemačlka pobeda mogla Srbiji da obezlbedi pripadajući položaj na Balkanu, dok bi pobeda boljševizma značila uništenje svakog naroda, pa, dakle, i srpskog. Da Nedić zastupa isto mišljenje poznato je.

Načelnik štaba me je rano ujutru 1. februara obavestio o rezultatima ovog razgovora. Ja se pridružujem njegovom mišljenju da bi se, s obzirom na situaciju, moralo pokušati da se istočna Bosna um'iri, i to potčinjavanjem Dangića pod moju komandu, pošto jednostavno ne postoji neka druga mogućnost. Zbog toga sam dr Kisela,[9] koji je postavljen namesto obolelog državnog isavetnifca dr Turnera, i poslanika Benclera[10] zamolio da prisustvuju razgovoru sa Dangičem, nakon

[8] Pero, seljak iz Donje Kravice. Prvo je bio komandant jednog ustaničkog bataljona, zatim komandant Srebreničkog četničkog odreda, komandant četničkog Zvorničkog sektora, član četničke Komande operativnih jedinica istočne Bosne i privremene uprave istočne Bosne. U 1943. se priključio NOP-u.

[9] Georg (Kiessel), savetnik vojne uprave u Srbiji i zamenik šefa upravnog štaba.

[0] i [2] Feliks (Felix Benzler), opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova Nemačkog Rajha kod opunomoćenog komandanta u Srbiji. U svom izveštaju od 3. marta 1942. Ministarstvu spoljnih poslova o pregovorima sa Dangičem on piše da pregovaranje s pojedinim četničkim komandantima ne predstavlja ništa neobično, jer se to i do tada činilo u okviru politike da se četnici bore protiv partizana, četnici međusobno i pripadnici Nedićevih formacija protiv partizana i četnika, i si., a sve u cilju sprečavanja jedinstvenog ustaničkog fronta. Bender navodi da je samo upoznat da je s Dangičem bio predviđen kontakt opšteg karaktera, zbog čega se toj inicijativi nije suprotstavio. Međutim, pozvan da kod opunomoćenog komandanta u Srbiji prisustvuje razgovoru o jednom važnom pitanju, on je tamo bio iznenađen prisustvom Dangića i pripremljenim nacrtom ugovora, čijem je potpisivanju trebalo da on bude samo svedok. Ali, zbog izvesnih Dangićevih prigovora i zbog Benclerove intervencije da se pre potpisivanja ugovora sasluša mišljenje generala Gleza, poslanika Kašea i predstavnika NDH, potpisivanje je odgođeno, i prema njegovim navodima, on dalje nije učestvovao u pregovorima. U svom izveštaju on je, na kraju, dodao: *»Niie* tačno tvrđenje u izveštaju načelnika štaba da se poslanik Bencler složio s mišljenjem opunomoćenog komandanta. Tačno je samo da se nisam suprotstavio pokušaju da se sa Dangičem uspostavi informativni dodir […] Isto tako nije tačno ni tvrđenje u izveštaju poslanika Kašea da sam zajedno s Dangićem i Nedićem pregovarao […]« (AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153549—52).

" Tada je, 1. februara 1942, i konceptiran sporazum koji je trebalo da potpišu opunomoćeni komandant u Srbiji i četnički major Dangić. Vidi Antun Miletić, n.č., VIG, br. 2/1972, str. 137—145, gde je u celini citiran.

što sam pre toga sa ovim, u prisustvu načelnika štaba, detaljno razgovarao o njegovim eventualnim zadacima.[11]

U ovom razgovoru Dangić je potvrdio sve ono što je već načelnik štaba izložio. On je, međutim, naglašavao svoje ogromne poteškoće koje bi njegovo zajedničko nastupanje sa Hrvatima, mada u ograničenoj formi, izazvalo u odnosu na njegove ljude. On se plaši da bi komunisti to mogli iskoristiti u propagandnom smislu protiv njega. Tada bi se moglo desiti da se jedan deo njegovih ljudi pridruži komunistima. On je neprekidno naglašavao da bosanski seljak u osnovi nije komunista, već da želi samo da zaštiti svoju domovinu, imovinu i život žena i deee od terora ustaša. Zbog toga bi se i on borio s komunistima za ove ciljeve kada bi mu se to činilo* da je najbolje.

Dangić je uveravao da bi održao svoju reč kada bi jednom dao obećanje. Međutim, on bi to mogao učiniti samo onda kada bi mu to omogućili određeni uslovi. On ne bi želeo da se izloži prekorevanju zbog nevernosti. Ono bi mu se, međutim, moglo prebaciti ako bi izvestan deo njegovih ljudi, iz mržnje prema Hrvatima i iz osvete za počinjene grozote i nedela, prešao komunistima. Stoga je predložio da se rejoni Bijeljiina, Zvornik, Vlaseinica, Sokolac, Rogatica, Kladanj, Srebrenica i Višegrad ne posedaju hrvatskim trupama, već samo zapadni deo teritorije Bosne regularnim hrvatskim bataljonima. S 'time bi se morao onda nekako snaći. Govorilo ' se zatim o sastavu hrvatskog upravnog aparata, o čemu bi • trebalo da se postigne određeni sporazum,

f Poslanik Bencler[12] i dr Kisel pridružili su se mome mi- ^š'ljenjiu.

£ Uveče istog dana još jednom se o poteškoćama raspra- / ljalo u jednom kraćem razgovoru između mene, načelnika štaba, Nedića i Dangića. Dangić nije postavljao »oslove«, već

je *molio* da mu se pruži podloga koja bi mu omogućila da svoju reč održi i kojom ne bi bio doveden u nepriliku u odnosu na svoje ljude. On je ponovio da bi se mogao staviti pod svalku nemačku komandu i u tom pogledu jamčiti za sve svoje potčinjeno starešinsko osoblje i ljudstvo, što bi mu, naprotiv, jedno potčinjavanje pod hrvatske organe i jedna saradnja sa hrvatskim trupama onemogućavali da učini. On je ukazivao na to da bi sigurno trebalo očekivati pojedinačne provokacije sa hrvatske strane. Njemu i njegovim ljudima bi one, međutim, pale na teret, tako da bi se iz toga izrodili novi nemiri.

Nemački general u Zagrebu[13] bio je zamoljen da u ponedeljak 2.II dođe u Beograd sa opunomoćenim zastupnikom hrvatske vlade, pošto se činilo da se neki sporazum sa Dangićem bez saglasnosti hrvatske vlade ne može napraviti. Zbog toga su u toku prepodneva 2.II prispeli u Beograd: nemački general u Zagrebu, nemački poslanik u Zagrebu,[14] državni sekretar Vrančić i načelnik operativnog odeljenja hrvatskog generalštaba generalštabni pukovnik Dragajlov.[15]

Najpre je održan razgovor s ncrnačkim generalom i nemačfcim poslanikom. Nemački general je smatrao da su preduzete mere pravilne, jer on takođe ne vidi nikakvu drugu mogućnost da se u Bosni zavede mir.[16] Nemački poslanik se načelno pridružio ovom gledištu, ali je izrazio veliku sumnju da se od hrvatske Vlade sme i može zahtevati i očekivati jedno tako veliko ograničenje u pogledu okupacionog prava i u pogledu sastava uprave u korist ustanika. Zbog toga je napravio kompromisni pređiog prema kojom bi se hrvatska vlada morala odreći garnizona u istočnoj trećini Bosne. Predložena teritorija odgovarala je, s jednim malim ograničenjem, Dangićeviim željama. Poslanik je verovao da bi se i pitanje uprave na ovoj teritoriji moglo resiti u obliku jedne vojne uprave uz dodavanje i učešće hrvatskih činovnika. Međutim, on

[13] Edmund Glez-Horstenau

" Zigfrid Kaše

.5 Fedor, načelnik Operativnog odjela Glavnog stožera hrvatskog domobranstva u NDH.

[14] On je tokom pregovora izrazio sumnju u mogućnost ostvarenja plana koji je Dangič izložio, dodajući da je teško utvrditi jačinu i pouzdanost Dangićevih trupa, kao i Dangićevo paktiranje i odnos s partizanima, zatim i sumnju u mogućnost da se jedno veliko područje od Drine do Sarajeva i r. Bosne stavi pod Dangićevu upravu, u kojoj bi sve upravne dužnosti i obaveze Vermahta i NDH bile prenete na Dangića, što će, svakako, za vladu NDH biti neprihvatljivo (AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 174—6).

je izrazio sumnju da bi hrvatska vlada pristala na ovaj predlog.[17]

Posle podne 2.II ovo pitanje se razmotrilo u prisustvu zastupnika hrvatsike vlade. Tom prilikom Vrančić je izjavio da je za njega i hrvatsku vladu svakii korak u željenom pravcu apsolutno isključen. Ma kakvo paktiranje sa Dangićem bilo bi za njega nemoguće, štaviše, prema njegovoj izjavi, ne samo u istočnoj Bosni nego i u drugim delovima zemlje zavladala bi pustoš i stanovnici bi bili poubijani ako bi hrvatska vlada ma i u najmanjoj meri odstupila od svojih prava. Nemački. Raj'h bi onda bio prinuđen da štiti Hrvate. Hrvatska država je, prema njegovom mišljenju, izdržijivija u odnosu na sve ustanike. U jesen ove godine rat bi se sigurno završio u korist Nemačke. Ustanici bi do tada bili oslabljeni, dok bi Hrvatska u međuvremenu formirala svoje oružane snage u severozapadnom delu zemlje i obučila ih. Ustanak bi se tada mogao savladati.

Generalštabni pukovnik Dragojlov je govorio o dislociranju hrvatskih trupa, u jačini od 26 bataljona, u istočnu Bo-. snu. On je takođe znatno precenjivao borbenu vrednost ovih jataljona u odnosu na ustanike. No, i pored toga, zamolio da se svakom hrvatskom bataljonu dodeli po jedan oficir, školiko podofioira i 10—12 vojnika iz nemačkih jedinica, kao fg»armatura« i instruktori. On smatra da bi ovo malo nemačko pojačanje toliko podiglo borbenu vrednost hrvatskih trupa, >da bi se mogle (nositi s Dangićevim ljudima. Dalje je predložio da se pojedine čete prebace za istočnu Bosnu.

Na svoju žalost, morao sam odbiti ove predltoge, pošto !,'bi, prema dosadašnjim iskustvima, na ovakav način rascepka-* ne trupe bile nepovratno izgubljene. Međutim, izjavio sam da se slažem s tim da bi se u mestima prebivanja 718. divizije 'mogli staviti na raspolaganje instruktori za dolove hrvatskih jedinica.

Dakle, nije uspelo da se hrvatski zastupnik ubedi u to .-.da bi jedno neznatno odstupanje od hrvatskih suverenih pra-, va, pod mojom komandom, bilo za zemlju i za prestiž hrvatske države bolje nego jedan uspeli ustanak, koji bi mogao ovladati najvećim delom zemlje i koštati stotine hiljada ljudskih života.

[17] On je na pregovorima izložio sledeće mišljenje: da je nejasan •broj pouzdanih Dangićevih jedinica, da je nejasna garancija za njihovo držanje s obzirom i na samu bezvrednu Dangićevu ličnost, da •se od NDH ne može očekivati da se složi s tim ustupcima Dangiću. Svom gledištu je još dodao rascep u Dangićevom taboru i saradnju s partizanima (AVII, Bon-4, s. 852—3).

Zbog toga mi je izgledalo besciljno da nastavim dalje razgovore sa Dangiićem. Tada sam opunomoćio načelnika štaba da mu to saopšti i da ga natrag pošalje.

Na dan 3.II održan je sastanak između načelnika štaba i Dangića.[18] Kako me je načelnik štaba obavestio, Dangić je, pri saopštenju da se nameravani sporazum nije mogao ostvariti, bio veoma pogođen. Kako je rekao, preostalo mu je samo to da se i protiv svoje volje prihvati borbe protiv Hrvata, jer ako on to ne učini, s tim će otpočeti komunisti. On bi ipred svojim ljudima ispao kao kukavica, izdajnik ili potkupljena lopuža i izgubio bi svaki uticaj. Njegovi ljudi bi pošti s 'komunistima, jer ne bi mogli razumeti da njihove žene i deca treba i dalje da budu ubijani bez zaštite. U njihovim očima ne bi se radilo o nekom ustanku, već o jednom svetom ratu za zaštitu domovine. On, verovatno, ne bi mogao sprečiti da se njegovoj borbi pridruže i u njoj učestvuju komunisti. Tada bi mu se posle s nemačke strane moglo prebaciti da je ipak bio komunista.

On je, dalje, napomenuo da bi došao u najgoru zabunu i nepriliku ako bi se hrvatskim trupama dodelile makar i najmanje nemačke jedinice, jer bi ih morao u borbi napadati. Tada bi se on pred našim očima pojavio kao verolomnik. Niti on niti njegovi ljudi nisu želeli da se bore protiv nemačkih trupa. On bi to apsolutno izbegavao, sve dok bi to bilo moguće, i to bi u neku ruku učinio samo u prinudnoj odbrani. Inače svaki nemački vojnik bio bi kod njegovih ljudi bezbedan. Njima ne bi falila nijedna dlaka sa glave. Zbog toga je najusrdnije molio da se ne dovodi u takvu očajnu situaciju.

U vezi sa ovim došao je, kao i već pre toga, na svoj odnos prema Italijanima. Njega su molila dva komandanta divizije da dođe na razgovore. On ih je odbio. Samo jednom je slučajno sasvim kratko razgovarao s jednim italijanskim majorom. On je znao tačno da Italijani žele da ga pridobiju. On takođe ne može da razume zašto se hrvatska vlada odrekla svake hrvatske posade na teritorijama koje su Italijani zaposeli, dok to, kako izgleda, nije slučaj u odnosu na moćni Nemački Rajh. On bi, bez daljeg, od Italijana dobio onoliko oružja i municije koliko bi hteo. Šta mu, dakle, preostaje drugo nego da sada paktira sa Italijanima, s jednim narodom kojeg on i svi njegovi ljudi najdublje preziru. Zbog toga je on dosad smatrao ispod svoje časti da s jednim italijanskim komandantom divizije koji je ispred njega bežao — čak i samo sedne za jedan sto.

Dangić je ponovio da se ne bi borio protiv nemačkih trupa kad na to ne bi bio prisiljen. On je svečano uveravao da se čak i u slučaju opšteg ustanka, do koga će sigurno doći, ne bi borio protiv Nemaca. Još jednom je naveo da bi predloženo umirivanje Bosne značilo istovremeno umirivanje celokupne srpske teritorije. Idealno bi bilo da za Srbe ne postoji nikakva granica na Drini. Mir u Bosni predstavljao bi stoga neposredno ojačavanje Nedićeve vlade, čak i'kad ovaj ne bi imao ništa da radi u vezi sa umirivanjem Bosne. Za •njega radilo bi se sada samo o borbi za domovinu protiv Hrvata. Njemu bi pridošli iz svih delova Srbije, iz Hercegovine, Albanije i Crne Gore. Borba bi bila za hrvatske oružane snagotovo bezizgledna. Uprkos svemu tome on bi je mogao iz-~i kada bi mu se za to pružila mogućnost.

Ujutro 4.II kapetan dr Mati je Dangića s njegovim pra-tiocem vratio preko Zvornika.

O ličnosti majora Dangića može se reći sledeće:

On je star 44 godine,[19] oženjen i ima 2 ćerkice — od 4 i 10 godina. Njegov otac je bio sveštenik, tri i po godine je bio u zatvoru, osuđen na smrt a zatim pušten. Njegova majka je bila takođe uhapšena i u zatvoru je poludela. Dangić ima devetoro braće i sestara. On sam je odsedeo tri godine na robiji i naučio je da plete korpe. Bio je u aktivnoj službi, prebačen je u žandarmeriju i konačno aprila 1941. postao komandant kraljeve telesne žandarmerije. On je kralja pri njegovom bekstvu dopratio do granice. Kako je ispričao, on je na dobijeno naređenje da i dalje ostane u kraljevoj pratnji odgo-

[B] Pukovnik Keviš je, u jednom kratkom razgovoru, u prisustvu zonderfirera Materna, saopštio Dangiću da i pored svih nastojanja nije uspelo da se ostvare uslovi, da dođe do sporazuma. Međutim, Keviš- je izrazio nadu da bi vođeni razgovori možda mogli poslužiti kao uvod za jedne buduće razgovore do kojih bi moglo doći usled eventualne promene situacije na jednoj ili drugoj strani, jer i ovi razgovori nisu bili beskorisni, mada nisu doveli do željenog rezultata. Dangić je na to izrazio svoje žaljenje, naglasivši da se on i njegovi ljudi neće, pa ma šta se desilo, ni ubuduće kao i do sada boriti protiv Vermahta. Zabelešku o tom razgovoru vidi u AVII, NAV-T-501. r. 256, s. 1100—2, T-312, r. 465, s. 8054025—7.

" Rođen je 4. maja 1897. u Bratuncu. Kao rezervni konjički potporučnik, on je 3. januara 1928. preveden u aktivnu službu jugoslavenske vojske u kojoj je napredovao do majora. Uhvaćen je u Poljskoj 1945. godine od strane pripadnika Crvene armije i izručen Jugoslaviji kao ratni zločinac. Osuđen je i streljan 22. avgusta 1947. u Sarajevu.

vorio da jedan Srbin ne bi smeo da napusti svoju zemlju u nevolji i nije izvršio naređenje.

Dangić odaje utisak jednog malo komplikovanog čoveka. On je prirodan i neusiljen, nije ni najmanje neki političar ili diplomata, već je ponekad zaprepašćujuće iskren i otvoren. On se može u mnoge stvari ubediti, a u nekim najčistijim ostaje tvrdoglavo pri svome shvatanju. On je po svojoj prirodi i ponašanju jedan pravi, dobar frontovski oficir. Rukovodilac u višem smislu izgleda da nije. On više radi po osećanjiria nego po razumu. Otuda je, izgleda, njegovo osećanje časti jako usađeno. Pojam časti, onako kako ga on shvata, za njega je, kako iz svih razgovora proizilazi, duševni oslonac kada se u nekoj odluci koleba. Održavanje svoje časti u odnosu na svoje ljude određuje u krajnjoj liniji njegovo držanje, isto tako kao što se zapravo sa strahom brinuo da održi svoju čast prema Nemcima kad jedanput nešto obeća. On se pri tome trudi da stvari tako uobliči i postavi da ne dozvoli da ni na jednoj strani ma šta padne na njegovu čast. Teško se može ustanoviti da li bi ovaj čovek pod teškim prilikama do krajnosti ostao veran ili ne.

Bader
general artiljerije

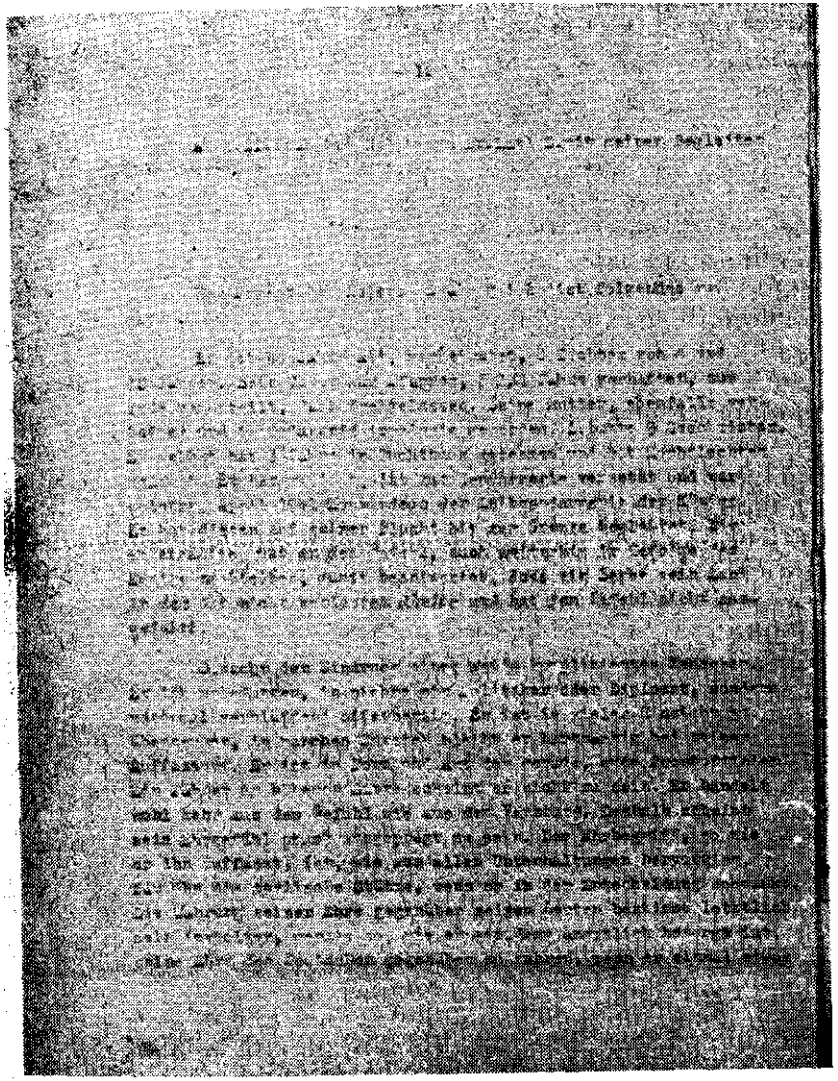

Fotokopija predposlednje stranice dokumenta **br. 23.**

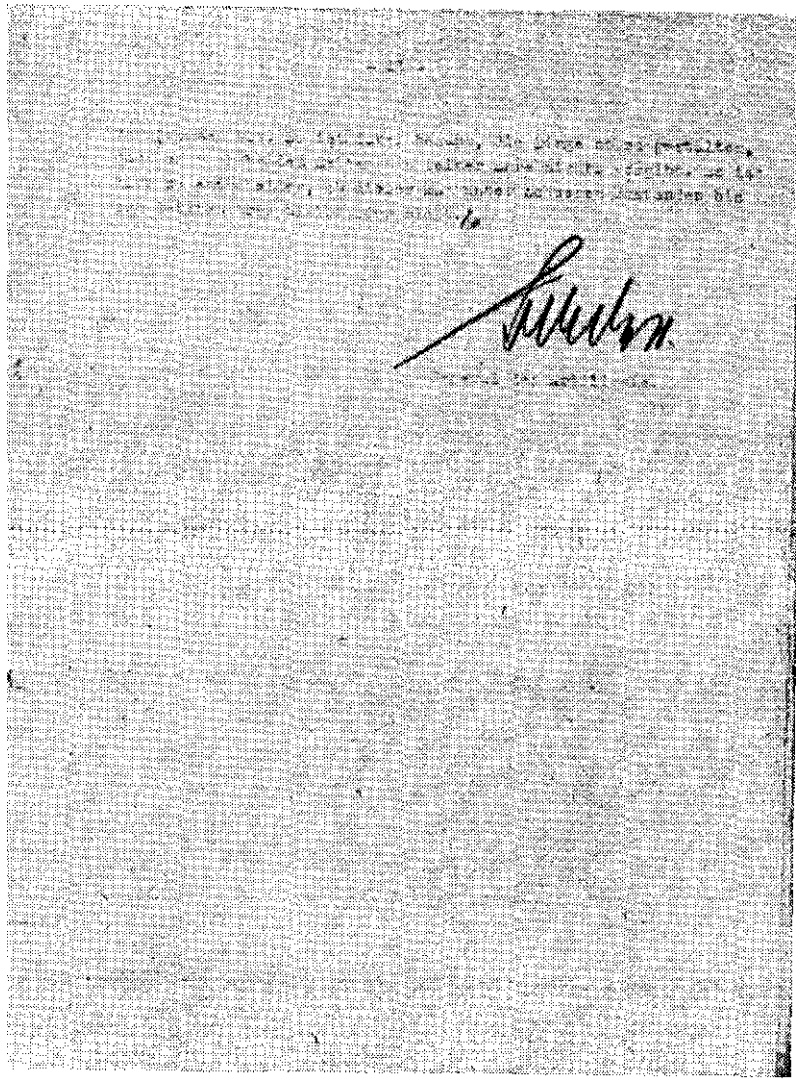

Fotokopija predposlednje stranice dokumenta br. 23.

BR. 24

NAREĐENJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 7. FEBRUARA 1942. OPUNOMOĆENOM KOMANDANTU U SRBIJI DA SE SVIM MOGUĆIM BRUTALNIM POLICIJSKIM MERAMA SPRECI AKTIVNOST PARTIZANA U SRBIJI[1]

Telegram[2]

Beograd

Primljeno: 7.2. u 19,25 č iz Soluna

Otpremljeno: 7.2. u 11,15 č

Strogo poverljivo

Opunomoćeni komandant u Srbiji

Prim.: 8/2.1942 Br. 98/42 str. pov.

Prilozi:

Odelj. Ia

J Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia

OPUNOMOĆENOM KOMANDANTU U SRBIJI

d načelnika OKW je došao sledeći telegram: Izveštaj i koandanta oružanih snaga na Jugoistoku o situaciji u Srbiji uspeh kaznene ekspedicije još ne garantuju da u proleće neće početi ostanak većeg obima. Krvavi gubici ustanika kao 1 broj likvidiranih su mali. Broj zarobljenih je veoma velik. Pojedinci su čak mogli i pobedi iz zarobljeništva. Prema izveštaju jednog agenta, izgleda da posle prvobitnog utučenog - držanja stanovništva sada dolazi do izražaja porast arogantnosti i da se četnici slobodno kreću, naočigled okupacionih jedinica, s mrtvačkom glavom ili jugosiovenskim amblemom na šubari. Mnogobrojni srpski oficiri su pobegl'i i organizovaće sledeće ustanke. Drugi se navodno kreću otvoreno u svojim bivšim uniformama. Vlada mišljenje da Nemci neće moći da izađu na kraj sa ustanicima i da moraju doći Mađari ili Bugari. Tačnost ovog izveštaja ne može se odavde utvrditi. Sigurno je samo jedno, da se do sada nije uspelo drakonskim merama slomiti kičma ustanicima i da samo vojne ope-

[1] Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1114—5. Na marginama telegrama rukom je dopisano nekoliko datuma, brojeva, parafa i jedan nečitljiv tekst.

[2] Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najhitniji podaci.

[3] Štambilj primaoca.

racije nisu u stariju to da učine. Najefikasnije sredstvo je da se široko razgranatim sistemom špijunaže, brutalnim policijskim merarna i merama tajne policije još u začetku sazna i zatre formiranje ustanika. *Ove metode se moraju u najširem obimu primenjivati posle postavljanja jednog komandanta SS i policije*Ukazujem ponovo i pri tom naglašavam da komandant oružanih snaga na Jugoistoku mora i u ovoj godini sa ustanicima izaći na kraj i to snagama koje mu stoje na raspolaganju, a na njemu je da odluči i primeni one metode koje garantuju uspeh.

Dodatak komandanta oružanih snaga na Jugoistoku:
Opunomoćeni komandant u Srbiji umoljava se da dostavi odgovarajuće predloge.

KOMANDANT ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
(K-da 12. A)
Ia, br. 354/42, str. pov.

F.d.R.

[4] Vidi dok. br. 11 i 28.
[5] Potpis nečitak.

BR. 26

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 10. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA, OBOSTRANIM GUBICIMA, POPUNI NEDICEVIH FORMACIJA I DELATNOSTI POTCINJENIH JEDINICA U ISTOČNOJ BOSNI I U SRBIJI[1]

25

K.T.B.

Opunomoćeni komandant u Srbiji

Odelj. Ia, br. 950/42, pov. **Beograd, 10.2.42.**

Predmet: **10-todnevni izveštaj 2 *priloga* (samo za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku)**

Poverljivo

H KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. Podaci o neprijatelju

1.) ***Srpsko područje:*** **Već je dobijena prilično jasna slika o bandama koje se pojavljuju oko Niša i Kuršumlije. Radi se o 3 grupe na području između Suve planine i Babičke gore, kao i južno i severno od Toplice.[4] Skoro sva sela na ovim područjima drže ustanici. Porast sabotaža ih akcija potvrđuje aktivnost ovih bandi.**

2.) ***Hrvatsko područje:*** **I prilikom operacije na planini Ozrenu potvrdila se očekivana slika o neprijatelju. Neprijatelj se nije nikad upuštao u odlučujuću bitku, već se posle slabijeg lokalnog otpora povlačio u besputne predele da bi se posle ponovo grupisao. Delovi neprijatelja nisu uspeli da se posle bezuspešnog pokušaja proboja preko železničke linije Tuzla — Doboj povuku u jugoistočnom pravcu. Pri kraju izveštajmog perioda javljeno je o uspešnim napadima ustani-**

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 838—40.
[2] i [3] Dopisano rukom.
[4] Na toj teritoriji su dejstvovali Kukavički (Leskovački), Jablanički, Babički, Toplički, Nišavski i Ozrenski NOP odred (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 16, 19—21, 23 i 26, knj. 21, dok. br. 14).

ka na hrvatske sinage na području zapadno od Spreče, između Doboja i [Bos.] Petrovog Sela.

Severaistočno i severozapadno od Doboja ustanici su sprovodilli mobilizaciju. Njihovo brojno stanje, za sada, ceni se na više od 2500 ljudi.[5] Onii ugrožavaju železničku prugu Doboj — Bos. Brod.

Južni deo hrvatsikog istočnog područja, posle završene operacije 342. pd[6], ponovo uzncm-iravaju novoformirane bande. Ustanovljeno je da se kod Rakovca i Prace (istočno, odnosno jugoistočno od Sarajeva) formiraju nove bande.[7] U pojedinim borbama, ove grupe ustanika protiv hrvatskih snaga su imale više uspeha.

Vredno je pažnje i islkakanje, pomoću padobrana, jednog engleskog majora i podoficira i dva bivša jugoslovenska podoficira, navodno iz jednog engleskog aviona kojii je poleteo iz Aleksandrije, noću 4/5.2. kod Košutiee (36 km severaistočno od Sarajeva). Ovi su zarobljeni a iz aviona izbačeni materijal je prikupljen.[8]

Do sada još nije potvrđen izveštaj prema kojem ustanici grade aerodrom kod Košutice. Na ostalim područjima nije bilo značajnijih pramena u vezi sa stanjem kod neprijatelja.

3.) *Akti sabotaže i prepadi* u izveštajnom periodu značajno su porasli u Srbiji, naročito na području Niša, dok su se na hrvatskom istočnom području zadržali otprilike na istom nivou kao u prošlom izveštajnom periodu. Broj javljenih slučajeva iznosi ulkuipno 63.

Prilog:

Karta o situadiji ikod neprijatelja i aktima sabotaže data je u prilogu.[9]

[5] Reč je o Ozrenskom NOP odredu, koji je u to vremer brojao oko 1200 ljudi (Todor Vujasinović, Ozrenski partizanski odred, VII, Beograd, 1962, str. 170).

[6] Vidi dok. br. 3 i 21.

[7] Na tom području su dejstvovali delovi Romanijskog i Kalinovičkog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 56 i 57).

[8] Ta druga engleska misija, pod konspirativnim nazivom »Diskelain«, avionom je upućena s Malte. U njoj su bili: Englezi major Eliot Kejven (Eliot Cavan) i narednik Robert Čepmen (Robert Chapman) i pripadnici bivše jugoslovenske vojske poručnik Pavle Crnjanski i narednik Petar Miljković. Ovu misiju su 7. februara 1942. ustaše uhvatile i predale Nemcima (F.W.D. Deakin, The Embattled Mountain, London, Oxford University press, New York, Toronto, 1971, str. 155—158, 276).

[9] Redakcija nije pronašla tu kartu.

II. Sopstveine i potčinjene jedinice

Ojačana 718. pd je završila operaciju protiv neprijatelja na području Ozrena (Spreča — Bosna— trougao).[10] I ovde uspeh nije odgovarao naporima i angažovainiju jedinica. Opet su ustanici izbegli odlučujuću bit)ku (uiporedi tač. I, 2.).

717. pd se nalazi u novom rejonu pri završetku pregrupiisarvanja. Delovi su pomagali srpskoj žandarmeriji u uspešmiim borbama protiv ustanika na planini Zlatiboru.[11]

714. pd je pomagala srpskoj pomoćnoj žandarmeriji u borbi iprotiv ustanika u rejonu južno od Valjeva.[12] Neprijatelj se, uiz gubitke i pod stalnim borbama u toku gonjenja, povuikao prema istoku.

704. pd glavninom je angažovana na zadacima osiguranja.[13]

342. pd, svim svojim delovima, prikupljena je u rejonu Utkrcavanja.[14]

Kod bugarslkog okupacionog korpusa, osim manjih sukoba, nije bilo naročitih događaja.

Potčinjene hrvatske jedinice ne odaju ipouzdan utisak. **Prilikom** napada ustanika, posle završetka *nemačke* akcije u rejonu Zvomilk — Sarajevo — Rogatica **i** u rejonu Doboj — Zavidovići — Lukavac, 'koja je sprovedena bez ozbiljnog **Šjflpora** neprijatelja, morale su *hrvatske* jedinice da se povuku jišlše položaja, uz znatne gubitke u ljudstvu i materijalu.[15]

III. Srpski naoružani odredi[16]

1.) Srpski naoružani odredi su u izveštajnom periodu učestvovali u uspešniim akcijama protiv ustanika južno od Valjeva i na planini Zlaitiboru. Oni su u izveštajnom periodu

[10] Vidi dok. br. 26.

" U rejonu između r. Lima i r. Uvca, od 5. do 7/8. februara 1942, čačanski, Užički i 2. šumadijski NOP odred i 1. i 2. zlatarski i Mileševski partizanski bataljon vodili su borbu za očuvanje slobodne teritorije, ali su ovu, usled nadmoćnosti neprijateljskih snaga, napustili i, preko Lima kod s. Divaca, prebacili se na Kamenu goru (Oslobodilački rat naroda Jugoslavije, knj. I, str. 193—195).

[12] Borbe na tom području je vodila Grupa partizanskih odreda severozapadne Srbije (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 74, knj. 21, dok. br. 16).

[13] Vidi dok. br. 15 i 19.

" Vidi dok. br. 12 i 13.

[15] Opširnije o situaciji posle ozrenske operacije i protivdejstvima Romanijskog, Birčanskog i Ozrenskog NOP odreda vidi Zbornik, tom II, knj. 2, dok. br. 153, tom IV, knj. 3, dok. br. 37 i 50, knj. 4, dok. br. 13.

" i [17] Vidi dok. br. 19 i 31.

imali 7 mrtvih, 5 ranjenih, 16 odvedenih a ustanici 137 mrtvih, 57 ranjenih.

2.) Kurseve srpslke državne policije do sada su pohađali 102 oficira i 530 podoficira i vojnika. Sada se na kursevima nalazi 80 oficira i 1690 podoficira i vojnika. Osim napred navedenih, do sada je u srpsku državnu policiju preuzeto 280 oficira iz žandarmerije i bivše vojiske i 3853 žandarma i 1272 pomoćna žandarma. I za ove su planirani 14-todnevni kursevi obuke. U tolku je piremeštauje oko 3000 graničara i pripravnika Cinansijske (kontrole, i 400 pripadnilka dosadašnje policijske straže u državnu policiju.

IV. S n a b d e v a n j e

U toku izveštajmog perioda situacija u pogledu snabdevanja na području naoružanja i municije bila je dobra.

Za vreme većeg dela izveštajnog perioda saobraćaj je, usled snežnih smetova i poledice, bio krajnje otežan a delom potpuno prekinut. I železnički saobraćaj je, usled snežnih smetova, imao prilične prekide.

U skladištima ratnog plena u Smederevu i Obilićevu, usled vremenske situacije, radovi još nisu mogli biti nastavljeni.

V. G u b i c i od **26.** .1. do 5. 2. 42.[17]

Nemci: 8 mrtvih, 27 ranjenih.
Hrvati: 4 mrtva, 7 ranjenih.
Neprijatelj: 128 mrtvih, 318 uhapšenih.
U Beogradu 152 hapšenja.
Određeno je da se za odmazdu streljanu 3484 lica.

VI. S područja uprave nema ništa značajno za izveštavanje.

Bade^T
general artiljerije

Dostavljeno
[18]

[18] Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

BR. 26

OBAVEŠTENJE VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU OD 10. FEBRUARA 1942. POTČINJENIM DIVIZIJAMA O OCENI I REZULTATIMA OPERACIJE PROTIV PARTIZANA NA PODRUČJU PLANINE OZRENA U ISTOČNOJ BOSNI[1]

Poverljivo!

Viša komanda LXV za naročitu upotrebu
Odelj. Ia, br. 234/42, pov.

H.Qu, 10.2.1942.

OCENA I REZULTATI OPERACIJE »OZREN«

1.) Osnova operacije:[2]

Područje Ozrena, tj. prostor između Spreče na istoku, Bosne na zapadu i Turije i Krivaje na jugu (trougao Tuzla — Doboj — ZavidovSći) bio je već duže vremena poznat kao bazen za prikupljanje komunističkih bandi. Praveći iispa-.'de iz tog rejona, bande su uznemiravale okolinu na ivici planinskog masiva i prepadima sprečavale saobraćaj vozova i drumski saobraćaj, a isto tako i kidanjem šina, rezanjem telefonskih stubova, spaljivanjem i pljačkanjem naseljenih mesta.

Po učestalosti takvih ispada i po načinu njihovog »provođenja, kao i po obaveštenjama agenata moglo se zalključiti da tu postoje *jače* snage (1.500 —2.500 ljudi).[3]

Jedan prodor koji je po naređenju Komande armije izvršen neposredno pre početka operacije protiv planine Romanije iz garnizona Tuzla, Doboj, Zavidoviići (preko Maglaja) u vezi s hrvatskom vojislkom nije mogao da stvori potpuno jasnu sliku o situaciji neprijatelja. Podaci hrvatskog generalštaba omogućavali su zaključak da postoje i betonirani bunkeri.

Na osnovu tih obaveštenja o neprijatelju, 718. pd je ' pridat kao pojačanje 697. pp 342. pd,[4] a svakom puku po jedan brdski art. vod i po jedna kolona tovarnih grla od 90

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s.2 585—93.
[2] O tome vidi dok. br. 1, 3 i 12.
[3] i [7] Vidi "dok. br. 25, nap. 5.
[4] i [8] Vidi dok. br. 12.

grla. Osim toga, u saglasnosti sa hrvatskom vojskom, dodeljena su 2 bataljona za v o đ e n j e b o r b i i 10 bataljona samo za p r e p r e č a v a n j e.[5]

Uprkos tome, o rezultatu operacije ne može se govoriti kao o zadovoljavajućem:[6]

1) *Gubici protivnika:* 92 mrtva,
6 ranjenih u rukama hrvatske vojske,
35 ranjenih, po izjavama zarobljenika, navodno su ustanici poveli sa sobom.

Osim toga, od muškog stanovništva, na tom području su uhvaćena i privremeno uhapšena 483 čoveka. Da li se kod tih ljudi, koji su uhvaćeni bez oružja, bar jednim delom radi o pripadnicima bande, može da pokaže tek istraga prekog vojnog suda. Pretežni deo se, verovatno, sastoji od neutralnih stanovnika sela.

2) *Sopstveni gubici:* 8 poginulih,
27 ranjenih,
118 bolesnih (delom sunrzotine)
od toga kod *hrvatske vojske:*
4 poginula,
7 ranjenih,
8 bolesnih.
Gubici u konjima: 8 uginulih,
22 neupotrebljiva za službu.

3) *Plen:* Oružje: 12 pušaka,
pištolji, municija, eksploziv,
1500 metaka municije za-puške uništeno vatrom.

[5] Te ustaško-domobranske snage Nemci su ovako angažovali: dva bataljona, ojačana dvema brdskim baterijama, pridali sir napadnoj Grupi »Zapad«, dva bataljona i jednu bateriju Borbenoj grupi »Doboj«; Francetićev ustaški bataljon Borbenoj grupi »Vareš« za aktivna dejstva, a ostale bataljone (ukupno ih je bilo deset) za zatvaranje određenih pravaca u mestima koja nisu napuštali (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 295—7).

[6] Opširnije o borbama na području planine Ozrena od 29. januara do 4. februara 1942. vidi izveštaj komandanta 718. pd generala Fortnera od 7. februara 1942. opunomoćenom komandantu u Srbiji, u kojem, između ostalog, kaže: »Sumirajući rezultate treba da se kaže da bi se jedna potpuno i temeljito izvršena operacija Romanija mnogo bolje isplatila za slamanje ustanika, ako bismo gledali u celini, nego sprovođenje ove dve operacije, od kojih je prva morala biti prekinuta zbog ograničenog vremena« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 595—7).

Ostalo: 2 sanke sa sledovanjem,
20 goveda, 80 ovaca.

Tako se i u ovom slučaju pokazuje uobičajena slika:

Čak i napad izvršen *jakim nemačkim* snagama donosi rezultat koji se u odnosu na angažovanje snaga jedva isplati, pošto protivnik, kojem, pri njegovoj dobro izvežbanoj obaveštajnoj službi, koncentracija snaga ne ostaje sakrivena, izbegava da ozbiljno ukrsti oružje s n a d m o ć n i m nemačkim trupama.

Uz to, preduslovi za veći uspeh ovaj put su bili naročito povoljni:

Područje Ozrejia predstavlja jedan zatvoren, sa obe uzdužne strane prirodnim preprekama (okomite padine, položaj drumova, tok reika, železnica), oštro i pregledno ograničeni sektor. Njega je zatvaralo 10 hrvatskih bataljona i više baterija. Na zapadnoj liniji zatvaranja je, osim toga, bio postavljen jedan železniČki oklopni voz. Uzmicanje prema jugu, dakle, u pravcu napada, nije bilo moguće u velikom obimu usled ulaženja napadačkih trupa u polazne položaje ustanika.

k Zbog toga treba pretpostaviti

-a) da su marijli delovi bande, uprkos velikoj upotrebi hrvatskih snaga za zaprečavanje, uspeli da se provulku u toku noći;

ib) da su druge grupe uspele da se, *između* napadačkih kolona, koje su morale da se služe planinskim stazama pod dubokim snegom, izvuku na besputni teren koji je prohodan » samo za one koji dobro poznaju mesne i planinske prilike;

-c) da su izveštaji o brojnom stanju bandi koje se nalaze na području Ozrena opet, kao i svuda dosad, jako preuveličani.[7] (Da je to tako može se zaključiti i po neznatnom plenu u hrani i materijalu.)

2.) *Pripreme i naredbe za izvršenje:*

Viša komanda je prL davanju naređenja za akciju predvidela 2 *grupe za nastupni marš,* tj. Grupu »Istok«, koja se sastojala od 697. pp (desno) i 750. pp (levo), i Grupu »Zapad«, koja se sastojala od 738. pp. Kao *koncentracijska prostorija* za obe grupe bio je određen teren koji se nalazi južno od zone nastupnog marša *unutar* trougla Ozren na opštoj liniji Tuzla — Zavidovići, da bi se već za vreme koncentracije što je moguće više izbeglo izmicanje bandi prema jugu. 697. pp je bio, prema jednoj direktivi opunomoćenog komandanta u Srbiji,[8]

angažovan u rejonu zapadno od druma Lukavac — Doboj, s obzirom na to da je uskoro trebalo da bude otpremljen.

Za *raspodelu snaga* i *dodelu zona* napada bilo je rnerodavno predvidljivo grupisanje protivničkih snaga, s težištem desno (pogotovo u severnom delu), kao i teren. Ocena terena pomoću karte 1:100.000 je dala, kao rezultat, da se na čitavom centralnom sektoru radi o gotovo potpuno besputnom šumovitom i stanovitom planinskom kraju koji je prošećem mnogobrojnim vodenim tokovima, u kojem je napredovanje divizije bez planinskih jedinica i bez izrazito brdske opreme i brdske obuke trupa moralo, imajući u vidu visinu snega najčešće više od 50 cm, biti gotovo nemoguće.

718. pd je dodeljeni joj zadatak proširila tako što je tačke na terenu koje je pešadija mogla da dosegne, pa i unutar slobodno ostavljenog planinskog pojasa, koje bi protivniku mogle da posluže kao oslonac ili skrovište, kao, na primer, Ozrenski man. 295, 5 km jugozapadno od Petrovog Sela, okolina Brezića, 11 km zapadno-jugozapadno od Petrovog Sela, Mali Gostilj (639), 11 km jugozapadno od Gračanice, trebalo zauzeti specijalnim odeljenjima srednjeg pulka (750. pp). *Naređenjem divizije o ešaloniranju po dubini unutrašnjih krilnih grupa* trebalo je da se, po mogućstvu, predupredi izmicanje protivnika u unutrašnjost Ozren-planime.

Divizija je *dnevne ciljeve svakodnevno* utvrđivala naređenjem putem radio-veze. Kao osnova za njihovo određivanje u pogledu prostora služio je očigledno stav da je, usled prevremenog izdvajanja 697. pp, preostajalo samo nekoliko dana za prelaženje celog borbenog sektora. Međutim, dnevni ciljevi, koji su iznosili do 15 km vazdušne linije, postavljali su u pogledu mogućnosti učinka trupa, imajući u vidu planinski teren i vremenske prilike, zahteve koje mije bilo moguće ispuniti i morali bi dovesti do toga da se pretrazi terena ne bi mogla pridati potrebna pažnja. Zbog toga je bilo potrebno da se naknadno izvrši smanjenje. V

Iskustvo je poučilo da dužina marša od 8—10 km vazdušne linije u sličnim situacijama mora da bude smatrana kao maksimum.

3.) *Upravljanje borbom, veza i prenošenje obaveštenja:* 718. pd, kojoj je bila poverena komanda za izvršenje borbenog zadatka, premestila je svoje *komandno mesto* u Zavidoviće, shodno odredbi opunomoćenog komandanta u Srbiji, odelj. Ia, br. 69/42, str. pov., od 22. 1. 49,[9] Za izbor tog ko-

' Reč je o naređenju u kojem se konstatuje da je 342. pd izvršila svoj zadatak i da se do 10. februara 1942. priprema za pokret,

mandmog mesta je bao merodavain stav da, pri kratkoći vremena koje postoji između oba borbena dejstva (planine Romanija i Ozren), Zavidovići mogu brže da se dosegnu. Terenske teškoće na jugu operacionog područja nisu dozvoljavale neki centralni položaj za komandno mesto u borbi, ukoliko je divizija htela da ostane još u vezi s višom komandom i sa snabdevačkim ustanovama divizije.

O tim okolnostima treba voditi računa pri oceni teškoća, koje su nastupile u talku borbenih dejstava, u odnosu na komandovanje i prenošenje obaveštenja.

Pri izdavanju prethodnog naređenja opunomoćenog komandanta situacija neprijatelja još nije bila nedvosmisleno određena, nego se tek kasnije pokazala. Prema toj situaciji, kao i na osnovu *podele napadačkih trupa,* koja je na osnovu te situacije naređena, sa dva pulka na desnom, a jednim na levom krilu, nastala je situacija težišta napada na desnom krilu. Odgovarajući tome, moralo bi da usledi *postavljanje štaba divizije na težišnom krilu,* otprilike u Lukavcu. Lukavac (10 km zapadno od Tuzle), svojim položajem na drumu Tuzla Doboj, pružio bi, isto kao i Zavidovići, obezbeđenu telefonvezu, a i inače povoljne saobraćajne prilike za divizijsko landno mesto.

Pored toga, usled angažovamja štaba divizije na težišnom i, nastale bi sledeće prednosti:

1) Divizija bi stajala u uskoj vezi s težišnom borbenom Dva od patčinjenih pešadijskih pukova (umesto jednog) bila bi u svako doba — u slučaju potrebe, i putem delegiranih oficira za vezu — direktno dostupna.

2) Stizanje na naređenu koncentracijsku prostoriju, koju su odredile Viša komanda i divizija, bilo bi moguće kontrolisati kod dva puka.

3) Potpuno puštanje iz ruku 697. pp — po borbenoj vrednosti najboljeg puka ojačane divizije — i njegovo gotovo potpuno otpadanje pri izvršenju akcije bilo bi spreoeno.

Pošto je, međutim, divizija *izabrala* Zavidoviće kao komandno mesto, morala je po svaku cenu i svim sredstvima —u slučaju potrebe, i odašiljanjem oficira — držati vezu s ona 3 pulka. Ostaje i to da se oceni nije li od početka, s Obzirom na teške terenske prilike, trebalo da se bar istočnoj grupi, koja je od štaba divizije prostorno bila odvojena, pri- da jedan oficir za vezu, snabdevem punomoćjem.

s tim da se dalje vođenje borbe protiv partizana na Ozrenu prenosi na 718. pd, čiji se štab nalazi u Zavidovićima (AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1287—8).

Pošto se na osnovu ispitivanja načelnika veze korpusa[10] pokazalo da je *radio-veza* (između Zavidovića i radiostanica sva 3 puika *stalno postojala,* postoji utisak da sć *slabosti u prenošenju obaveštenja* moraju svesti ne na tehničke, nego na taktičke nedostatke. Očigledno je — uprkos naređenju divizije o davanju situacioinih izveštaja — kod ta 3 puika nedostajala potrebna svest da za tačno plansko »provođenje nekog većeg borbenog dejstva mora neizostavno da postoji uređena služba izveštavanja.

Ponovo mora da se naročito ukaže na sledeće *aspekte u pogledu sastavljanja izveštaja:* Jasno izražavanje, jasan sastav izveštaja, počinjući s desnog krila, izbor onog što je stvarno važno, uz izostavljanje svega što je nebitno. Podaci o neprijatelju, dodir s neprijateljem, gubici, uspesi *ne mogu da se ispuste* (uporedi akt Više komande, odelj. Ia, br. 13/42 od 13. I. 42).

Isto tako nije izgledalo celishodno da se štab divizije već 4. 2. vrati u Sarajevo, pre no što je akcija bila potpuno završena (697. pp je divizija pustila, a da za to nije postojalo naređenje Više komande, niti je prethodno tražen zaključni izveštaj). *Veza s divizijskim komandnim mestom bila je 4. 2. od 14 časova do, otprilike, večeri prekinuta* (uporedi navedeno naređenje od 13. 1. 42.).

Divizijski lekar pripada — ukoliko nije na putu do trupe ili do sanitetskih- službi u interesu službe — komandnom mestu divizije ili bar u njegovu blizinu.

4.) *Ocena celokupnog rezultata:*

Razlozi za gotovo uvek nezadovoljavajuće rezultate svih akcija koje su vođene u Srbiji u cilju borbe protiv bande imaju svoju osnovu

a) u slabosti sopstvenih snaga,

b) u tom što protivnik poznaje lokalne prilike i što poseduje prirodne sklonosti za partizanski rat,

c) u terenskim prilikama.

Pošto se u predmetnom slučaju moglo baciti u borbu 3 pešadijsika puka s dovoljnim teškim naoružanjem protiv jednog područja koje je prostorno ograničeno i koje se pri napredovanju borbenog dejstva stallno sužavalo (uporedi tač. 1) i pošto je zatim stajalo na raspolaganju okruglo 10 hr-

* Načelnik je bio Gerhard šmeling (Schmeling), kapetan. Redakcija ne raspolaže tim dokumentom

Vujasino^Td., str[d] SlSl oZrenSk0g N0P odreda vidi Todor

vatskih bataljona za stvaranje jednog većeg prstena zatvaranja, o nekom nedostatku snaga se *ne može* govoriti.

Prema tome, ostaju za manjkavi uspeh odgovorni samo razlozi pod b) i c).

Sme da se pretpostavi da je najveći deo bande uspeo da se — podeljen na mala odeljenja — noću probije kroz hrvatsku liniju preprečavanja. Oštar mraz, često spojen s vetrom, i noć bez mesecine sigurno su favorizovali tu mogućnost. Kontrola noćne službe obezbeđenja hrvatskih trupa od strane divizije očigledno nije usledila. Na taj način, treba pretpostaviti da su na dugačkoj, obostranoj liniji zatvaranja ostale slobodne mnoge breše, koje su omogućile protivniku da noću umakne.

Jedan deo pripadnika bande je nesumnjivo umakao u ^"besputnu Ozren-planinu, pa se posle odlasJka trupa ponovo Jjyratk) na polaznu tačku. Po sebi bi sada moralo da bude stvar ®|t£vatskih trupa, pošto su nemačke trupe slomile glavni otpor, iflla. čitav teren konačno očiste i da ga trajno obezbeđe. Po doišnjim iskustvima s hrvatskom vojskom, međutim, krajnje sumnjivo da li će se to dogoditi, tako da se može računati tovo s istini stanjem u planini Ozranu kakvo je bilo i pre -je.»

Tragovi u snegu su ponovo pokazali da su »*pojedini« pripadnici bande pobegli u planinu.* Može se pretpostaviti

nika da bi lažno predstavio pojam »pojedinca«.

Za *gonjenje* tih delova bande diviziji nedostaju planinske jedinice. Samo one mogu sprečiti da protivnik, kao što se do sada uvek dešavalo, umakne *pored* nastupajućih jedinica, gotovo u dodiru s njima, da bi se posle njihovog prolaska vratio na staro mesto.

; Pomoć bi tu moglo da pruži *stvaranje jedne male planinske jedinice,* i to u obliku *jedne* (prve) čete svakog pešadijskog puka, pomoću najboljeg, sportski raspoloženog, za kretanje po planini iskusnog i planinskom opremom snabdevenog ljudstva (na skijama) svih 12 četa puka. Ovim bi četama pri teškim akcijama palo u zadatak da gone protivnika *pored* nastupajuće pešadije na besputni teren i da ga tamo učine neškodljivim. Viša komanda očekuje stav divizije da li je ta pobuda pogodna i da li izgleda da se može sprovesti *do 1. 3. 42.*

[13] O rezultatima ozrenske operacije i situaciji posle nje vidi A. Đonlagić i M. Leković, n. d., str. 187—216.

5.) *Rekapitulacija o izgledima na uspeh:*

1) Planiranje većih akcija traži, u principu, *pedantnu pripremu.* Alko za 'to ne stoji na raspolaganju potrebno vreme, utrošak snaga se ne isplati. Pedantno odmeravanje zahteva naročito:
   angažovanje snaga (uvek obilno odmeriti);
   pripremu specijalnih trupa (brdska artiljerija, kolone tovarnih grla, pomoćne snage srpske ili hrvatske policije i vojnih jedinica, kao i stanovnika zemlje).
2) *Pažljiv izbor komandnih mesta u borbi,* dobro promišljene veze svih vrsta, obuka štabova i jedinica u službi veze su neophodni.
3) *Malz dnevne deonice,* uslovljene potrebom da se međuprostor pedantno pretraži, kao i teškoćama terena koje jedinice treba da savladaju, stvaraju osnov za stvarno efikasan uspeh. I za izvršenje svakog borbenog dejstva mora da bude na raspolaganju vremena u *izobilju,* ako se želi da ono daje izgleda na uspeh.
4) Preporučuju se mere za zahvatanje planinskih krajeva, koji su za normalnu pešadiju nepristupačni, *stvaranjem brdskih lovačkih četa* s odgovarajućom opremom

Bader

Dostavljeno
704 pd
714 pd
717 pd
718 pd
opun. k-t u Srbiji
Odelj. Ia
rezerva

2
8

BR. 27

PISMO NEMAČKOG POSLANIKA U NDH OD 12. FEBRUARA 1942. ŠEFU VOJNOUPRAVNOG ŠTABA U SRBIJI O USTAŠKOJ POLITICI U NDH, ODNOSIMA IZMEĐU NDH I NEDICEVE SRBIJE I RAZVOJU NARODNOOSLOBODILACKOG POKRETA[1]

12. II 1942.

Poverljivo

Dragi partijski druže Turneru![2]

Naša neposredna i preko gospodina dr Benclera vođena prepiska može se smatrati da je i u razgovorima o merama o kojima je raspravljano, uglavnom našla svoje rešenje. Ali ja Koću da se još jedanput vratim na ono što je u celom pitanju načelno, da baš među nama stvorim onu jasnost koja je potrebna za nama postavljene zadatke. Ovo bih hteo da učinim i zato da bi se postavljeni zadaci uvek mogli tretirati pod uslovima koji odgovaraju našim obostranim ličnim partijsko-drugarskim odnosima.

Zadatak koji je Vama postavljen odnosi se na unutrašnju upravu srpskog prostora. Moj zadatak je plansko gajenje odnosa između Rajha i Hrvatske. Vaš rad, ikoji je sam po sebi upravljen na unutrašnjopolitičke stvari, nužno ima i spoljinopolitičke, ne baš beznačajne, prateće pojave koje se tiču unutrašnjopolitičkih odnosa Hrvatske. Pošto je sama bivša državna zajednica Srbije i Hrvatske stvorila odnose koji i danas deluju, ali koji se u datim prilikama, svakako neprijatno, u najvećoj meni pojavljuju u graničnim odnosima, srpske i hrvatske stvari se ni teoretski ni praktično ne mogu jedna od druge da razdvoje. Ovo i propratne pojave našeg rada dovode nas u dodir. Zadaci koji pri ovome nastaju mogu se i moraju da reše sa stanovišta umirenja, ugleda i koristi Rajha.

Volja Rajha je negovanje dobrih odnosa sa Hrvatima. Ovome ide na ruku kako hrvatski mentalitet, tako i privredne okolnosti. Hrvati su narod koji ne samo u misaoriom svetu pojedinih svojih umnih ljudi, već takođe i svojim držanjem dokazuje da se uopšte ne može da uračuna u slovenske narode. On ne reagira na one sveslavenske, od Rusije proističuće

[1] **Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, London — 7,** s. 301631—6.
[2] **Harold**

tendencije. Oto mi izgleda kao vrlo dragocena podloga za saradnju i obezbeđenje jednog stanja na dugi rok, na koje Hrvatska ima u najširem smislu izgleda stojeći na strani Rajha i kao neprijatelj boljševičkih tendencija.

Ova Hrvatska se 10. aprila 1941, sa saglasnošću firera, proklamovala nezavisnom državom. Firer i Rajh su priznali poglavnika i 'ustaše kao vladajuću snagu. Ove snage su bile brojno male i bez političke ideje. One su zastupale misao nacionalne slobode; neki, a pre svih poglavnik, imali su puno političkih misli koje su se poklapale s našim. Veći broj njih su bili njegovi sledbenici, teroristi, buntovnici, kako se to kod nas kaže. Oni su sada posle preuzimanja Vlasti upravljali na svoj način. Ovo upravljanje se u mnogo slučajeva treba da osudi i ne prihvati. Slažem se da je njihovo delovanje na mnogim poljima bilo štetno za hrvatsku državu i hrvatski narod. Bolje snage se nisu mogle da nadu. Mačekova stranka je bila demokratsko-]iberalna tvorevina.[3] Različite nacionalsooiijalističke grupe su bile imitacije, i to brojno slabe i male vrednosti. Drugih političkih snaga za preuzimanje vodstva nije bilo.

Nasuprot ovoj činjenici, morao sam da nabacim pitanje da li je iz ove situacije bio ili nije bio moguć dalji razvoj. Stoga sam vrlo pažljivo posmatrao sva zbivanja. U to vreme sam se kod poglavnika uključio u važna pitanja i moram da ustanovim da su se pokazali pozitivni razvoji stvari, svakako s nekim meuspesima. Naročito se u oblasti privrede, novom uređenju nemačke narodnosne grupe, vojnom sudelovanju u borbi protiv boljševizma, slanju radnika na rad u Rajh, u unutrašnjoj upravi i kulturnom životu mogao da zabe'leži takav napredak, da sam ja sve više i više savladavao svoje vrlo teške sumnje prema ustašama.

U julu 1941. nastali su veliki nemiri i razvijali su se dalje. Snage koje su u njima delovale mogle bi se dobro da označe na sledeći način:

1.) Boljševici[4]
2.) Srpski četnici[3]
3.) Crnogorski ustanici[6]
4.) Oni koji su pobegli pred ustašama[7]
5.) Ološ svake vrste.

[3] Odnosi se na Hrvatsku seljačku stranku (HSS), čiji je vođ bio Vlatko Maček.
[4] Misli se na partizane.
[6] Odnosi se na četnike Draže Mihailovića.
[7] Reč je o ustanicima Srbima iz Hrvatske, Bosne, Hercegovine i Srema.

Ovaj redosled bi 'takođe mogao da odgovara značaju i rangu pri razvoju ustanka. Ove snage su, uzgred, među sobom u neprijateljstvu, ali u odlučujućim slučajevima međusobno povezane. One rade pod rukovodstvom Londona i Moskve. Utvrđeno je da postoje agenti. Pre nekoliko dana su iz jednog aviona koji je došao iz Aleksandrije iskočili jedan engleski major, jedan engleski podoficir i dva jugaslovenska oficira koji su imali novac i emisione radiostanice i koji su zarobljeni.[8] Oni su lizjavili da su došli po nalogu srpskog generala Ildća,[9] pošto dugo ništa nisu čuli o ustanku u Bosni. Ovo daje povoda pretpostavci da postoje ranije veze. Ustanici su u svojoj taktici izvanredno vešti: Oni pokušavaju da nas, Italiju i Hrvatsku, jednog drugim, izigraju. Povremenom sklonošću nama ili Italiji pokušavaju da dobiju predah. Ali oni će uvek ostati neprijatelji. Toga radi i radi istorijske istine -ja istupam protivu teze o isključivoj krivici ustaša.

Piri suzbijanju ustanka tamošnja Nedićeva vlada igra izvesnu ulogu. Ona će sigurno težiti ispravci granice u Bosni, već i zato da bi sebi pribavila legitimaciju od srpskog naroda. Po mome mišljenju ovoj tendenciji se mora suprotstaviti. Promatranje u istočnoj Bosni donelo bi priključenje Srbiji skoro

Muslimanima, koje su već na hiljade ustanici ubili ili prote-

granice na Drini, koju je Rajh priznao, jednostavno politički potrebno.

Sama Stfbija zaista nije prevelika. Ali, prema iskazima pouzdanih poznavalaca zemlje, ona je u današnjim svojim granicama i bez Banata autarhična u pogledu smabdevanja i može, kao pre rata, da izvozi žitarice i meso. U pogledu sirovina, a time i industrijskih mogućnosti, ona ne zaostaje za Hrvatskom.

Iz ovih razloga, mislim, možemo i sadašnje rešenje pitanja granica smatrati za Srbiju snošljivim.

Sto se tiče onog stanja u Hrvatskoj, koje se naročito Srbije tiče, po tome sam preduzeo što je moguće. Jedan poznanik ministra Nedića, Vatfkapić, imao je s poglavnikom skroz umirujući razgovor — svakalko da se ne bi bez potrebe trebalo da dira u stare rane. O nekom pretresanju o pravdi i nepravdi među ustašama, ja ne mogu ništa da obećam. Ja Vas samo mogu da uverim da je poglavnik već osudio

[8] Vidi dok. br. 25, пар. 8.
[9] Bogoljuba

veliki broj ustaša i njihovih vođa zibog učinjenih prestupa. Stoga bi -trebalo buduće postupke više razmatrati.

Poglavnik je pre nekoliko dana odlučio da se mora učiniti kraj pokrštavanju u katoličanstvo. On ne može da dozvoli pravoslavnu srpsku crkvu u ovim oblastima. Ipak će u Hrvatskoj da uvede ortodoksnu crkvu, da bi pravoslavnima opet otvorio njihove crkve. On će takođe u novom Saboru imati nekoliko oitodoksa. Osim toga će preduzeti i dalje mere za umirenje i obezbeđenje rada i hleba ortodoksnom stanovništvu u mirnim i za umirenje pristupačnim oblastima. U ustaničkim oblastima ovo, naravno, nije moguće.

Pri razvoju stvari, ja za sebe vidim samo jedan zadatak: potpomagati dalji tok sadašnjeg razvoja da bi se učvrstilo samopouzdanje i snaga Hrvata. Ovim bismo mogli da pojačamo naše snage i da se u ovom prostoru bolje suprotstavimo svojim neprijateljima.

Ja Vas molim, dragi partijski druže Turneru, da ovo gledište Ispitate i razumete. Ja mislim da se na ovoj podlozi poverenje i saradnja mogu da učvrste i, najzad, mislim da ćemo se ovim putem najbolje moći da suprotstavimo proleć-nim nemirima.

S najlepšim pozdravima i
hajl Hitler!
pot. Kaše[10]

Dostavljeno:

i)

[10] Zigfrid

" Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena lica kojima je ovo pismo upućeno.

BR. 26

IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 13. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O GUBICIMA PARTIZANA I O MERAMA ODMAZDE 1941—1942, S PREDLOGOM KAKO SPRECITI DALJI RAZVOJ NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA U SRBIJI[1]

Strogo poverljivo.

Beograd, 13. 2. 1942. god.

Opunomoćeni komandant u Srbiji

Odelj. Ia, br. 108/42. god., str. pov.

Veza: **Komandant oružanih snaga na Jugoistoku (Komanda 12. armije), Ia, br. 354/42, str. pov. od 7.2.1942. g.**[2]

Predmet: **Stanje u Srbiji.**

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. Stav u vezi s izveštajem o situaciji

1.) Svi izveštaji o neprijatelju kojima se raspolaže ulka-_ju na to da, pod uticajem borbi na Istoku i engleskoJSpUske propagande, u proleće treba računati s pojačanim *oživljavanjem ustaničkog pokreta* na području pod komandom ko-,' jnandanta Srbije.

2.) U vremenu od 1.9.41. do 12. 2, 42. god. *neprijatelj je pretrpeo sledeće gubitke:*[3]

a) poginuli i streljani: 7.756 osoba,

b) prilikom izvođenja operacije za odmazdu je streljano: 20.149 osoba.

3.) Prilikom borbi sa ustanicima nisu uzimani *zarobljenici* (onaj koji je zatečen sa oružjem u ruci ili je posedovao •oružje ili onaj koji je radio u službi neprijatelja bio je na Mcu mesta streljan).

' Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, **r.** 257, s. 1116—8.

[2] Vidi dok. br. 24.

[3] O tome vidi 1. knjigu ovog toma, dok. br. 285.

4.) *Sa uhvaćenim sumnjivim licima,* nakon ispitivanja od 'strane prekog suda, postupljeno je kako sledi:[4]

a) koji su proglašeni krivini bili su streljani,

b) lica kod kojih nije mogla u potpunosti da se ustanovi krivica odvedena su u zarobljenički logor radi sprovođenja mera odmazde,

c) proglašeni nedužnim bili su pušteni.

Načelno, streljanje s v i h osoba zatečenih na bojištu, uz istovremeno spaljivanje njihovih kuća, bez utvrđivanja njihove krivice, imaće za posledicu:

a) Dalje opadanje proizvodnje životnih namirnica za jedinice i stanovništvo, ti)m više što su mesta koja su zauzele bande većinom seoske opštine.

b) Dalje opadanje potrebne radne snage u tvornicama i pogonima za naoružanje.

c) Dalje ograničavanje smeštaja jedinica.

5.) *Uniformu* nose u Srbiji: srpska pomoćna policija koja je pod komandom Nedićeve vlade, sa svojim formacijama[5] (gradska policija, žandarmerija, pomoćna žandarmerija, četnici). Ove uniforme odgovaraju ranijim *jugoslavenskim uni-*

* Opunomoćeni komandant u Srbiji je svojim naređenjem od 13. februara 1942. ovako dopunio ranije izdata naređenja u vezi s merama odmazde za diverzije i napade:

»1.) Prilikom sabotaža i prepada streljati, shodno prilogu 3, odeljak 2, tačka 4, sve učesnike i pomagače na mestu izvršenog dela. Streljanje će vršiti jedinica koja je tamo angažovana, uz odgovorno rukovođenje komandanta, odnosno komandira čete, ukoliko se pojedini ne budu morali saslušati. Vešanje pojedinaca na mestu izvršenog dela deluje naročito zastrašujuće. Treba pohapsiti one koji su namenjeni za odmazdu i, shodno prilogu 3, odeljku 2, tački 1, privesti ih u nadležne logore feld i krajskomandantura.

Prilikom dostavljanja dnevnog izveštaja treba, za sabotaže i odmazde, izvestiti o protivmerama koje su odmah preduzete. Streljanja zatvorenika namenjenih za odmazdu naređuje lično opunomoćeni komandant u Srbiji shodno prilogu 3, odeljku 2, tački 5.

2.) U postupku prema zarobljenicima u toku akcije treba primeniti najstrožu meru. Sve one koji su učestvovali u borbi, ukoliko se za pojedina lica ne pojavi potreba da se saslušaju, treba odmah streljati shodno prilogu 3, odeljku 2, tački 4. Sva druga lica koja se u toku operacije zateknu na bojištu treba uhapsiti i saslušati. Ova lica treba ili osloboditi ili prema njima postupiti kao prema zatvorenicima namenjenim za odmazdu. Zatvorenika može biti samo u izuzetnim slučajevima, pošto svakog ustanika koji se aktivno bori, odnosno svakog onog koji pomaže ustanike treba streljati« (AVII, NAV-T-315, r. 2244, s. 34).

[5] Došavši u Beograd, komandant SS i policije SS-general August Majsner se 4. februara 1942. dogovorio s Nedićem o formiranju Srpske državne straže. U pogledu jačine, Nedić je izložio da će regrutovati 16.000 ljudi na slcdeći način: 12 okružnih načelstava će regrutovati po 500 ljudi, na taj način bi še prikupilo 6000 ljudi; 7500

formama, ipak — radi pomanjkanja sirovina — s raznim izmenama. Drugi koji nose uniformu izlažu se hapšenju i streljanju. Zbog toga ovo dolazi u obzir samo kod ustanika.

6.) TJkoliko *aktivni oficiri* bivše jugoslovenske vojske koji n i s u u službi Nedićeve vlade, mogu biti uhvaćeni, odvode se u nemačko ratno zarobljeništvo.

7.) *Glasovi o podeli* ili o potpunom okupiranju *srpskog područja* od strane Mađara, Italijana, Bugara mnogo puta se tretiraju od strane savezničkih država i njihove štampe. Oni ne doprinose smirivanju zemje. Do sada nije bilo pojava arogancije ili omalovažavanja prema nemačkom Vermahtu. Naprotiv, može se ustanoviti da Vermaht uživa opšte poštovanje, s čime dolazi do izražaja i zbog toga što ustanici sada načelno javaju svaki dodir s nemačkim trupama.

II. Zaključak i predloži

S obzirom na izvanredno teške terenske prilike — najveći deo zemlje sastoji se iz manje ili više besputnih šumovitih planina visine 500—1000 m — izgleda neizvodljivo potpuno gušivanje ustaničkog pokreta snagama kojima se uda raspolaže. *Pri tom treba uzeti u obzir da je sada, npr. kod 704. divizije, 75% pešadije određeno za stražarsku službu službu obezbeđenja na železnici i industrijskim objektima.*

O d l u č n a p o m o ć može zbog toga da se postigne »mo na sledeći način:

a) *Dovođenjem divizija koje treba popunjavati ili delova opunskih jedinica* u svrhu omogućavanja što gušćeg poseinja zemlje.

b) *Pomeranjem srpsko-hrvatske granice* prema zapadu w. ®?ˢʳⁿᶜ' kako bi se Srbiji dala neophodna baza za privredni i nacionalni razvitak. Sada skoro polovina (više od 3 miliona) Srba živi van granica zemlje. Oni su od ustaških jedinica, naroaito u istočnoj Bosni, stalno najteže tlačeni i ovo uznemiravanje, koje se ispoljava u struji izbeglica preko Drine — granice — koja broji na desetine hiljada, prenosi se naravno i na teritoriju Srbije.

c) Blokiranjem dovoza oružja s juga ovamo preko neutačko-italijansike demarkacione linije, što će isključiti svaku judi bi se preuzelo iz dotadašnje policije i žandarmerije i 2500 ljudi dobrovoljačkih odreda. Ove snage bi organizovale mrežu posada, fako p₀ gradovima, tako i u središtima opština.

Međutim, komandant Srpske državne straže je tek 13. juna objavio da »srpsku oružanu silu« sačinjavaju Srpska državna Straža, Srpska dobrovoljačka komanda i četnička komanda, među Kojima mora biti lojalna i bratska saradnja (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 45 i 199; Oslobodilčki rat, knj. I, str. 170).

akciju trupe i vlade da hvataju one kojd nezakonito poseduju oružje.

Sve dok su snage koje stoje na raspolaganju slabe, moraju se jedinipe koje *nisu* zauzete zadacima obezbeđenja *stalno* viđati na terenu, čas ovde čas onde, u promenljivoj jačini, prema situaciji, i da sprovode detaljne pretrese za pronalaženje oružja i bandita. Naiđu li na neprijatelja, napadaju ga.

Za sada se postupa prema postojećim načelima.

Bader
general artiljerije

BR. 29

IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 17. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O ZADACIMA POTCINJENIH DIVIZIJA NAKON PREGRUPISAVANJA I O MERAMA PROTIV PARTIZANA U SRBIJI[1]

Opunomoćeni komandant u Srbiji
odelj. Ia, br. 1123/42, pov

K.T.B.[2]
— Prilog 81a[3]
Ia, br. 276/42, pov.[4]
O.U. 17. 2. 1942.

Predmet: Grupisanje nakon odlaska 342. pd i vođenje borbi od proieća,

POVERLJIVO

1. Samo k-tu oružanih snaga na Jugoistoku[5]

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. Grupisanje nakon odlaska 342. pd — vidi prilog.

Za grupisanje pešadijskih snaga primecuje se sledeće:

704. pd

Divizija je glavninom svojih snaga vezana za zadatke obezbeđenja: obezbeđenje pruge Beograd — Ralja, rudnika uglja u Požarevcu, Đerdapa i rudnika bakra u Boru.

Ža ofanzivna dejstva ovoj diviziji trenutno stoji na raspolaganju najviše jedan bataljon. Situacija se pogoršava nakon izdvajanja III bataljona 433. pđ.[6]

714. pd

Situacija je bolja kod 714. pd. Dva bataljona 721. pp trenutno su još angažovana na obezbeđenju železničke pruge Beograd — Lapovo. Oni će biti slobodni nakon dolaska dva landesšicen-bataljona (br. 924 i 447), koji se upućuju iz Hrvatske, a po odlasku glavnine 717. pd u Solun[7] treba da preuzmu zaštitu industrijskih objekata kod Mitroviee i Raške. Za zaštitu železničke pruge u dolini Ibra predviđaju se, s početkom radova, odeljenja srpske pomoćne policije.

741. pp ostaje na području Valjeva, Lajkovca, Obrenovca i Zvornika i jačim snagama stoji na raspolaganju za ofanzivna dejstva.

pd

737. pp, za čiji prelazak u 714. pd će, prema ratnoj formaciji, biti postavljen zahtev nakon odlaska glavnine 717. pd, treba da ostane u rejonu Užice — Požega i sa svojim glavnim snagama stoji na raspolaganju za ofanzivna dejstva.

ijjL Pacifikacija zemlje vršiće se čim nastanu bolji vremenski uslovi, a samim tim bolje stanje puteva, tako da sve jedinice koje nisu vezane zadacima obezbeđenja stalno pretresaju određena područja tragajući za ustanicima i oružjem, ne dopuštajući ustanicima da dođu do predaha. Ova pretraživanja treba da se najpre izvrše u okolini smeštaja štabova i jedinica. Ali, korišćenjem železnice, ona treba da budu izvršena u udaljenijim predelima,

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 850—52.

[2], [3], [4] i [5] Dopisano rukom.

[1] Ovaj puk je pripadao 164. pd u Grčkoj i sa teritorije Srbije ^bačen^je u Grčku do 7. marta 1942. godine (AVIIf NAV-T-501, r.

[7] i Bilo je predviđeno da se glavnina 717. pd premesti iz e Srbije u rejon Soluna, ali je ta ideja ubrzo napuštena zbog šnjenja s formiranjem SS-dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« folksdojčera iz Banata, NDH i Rumunije. Naređenje za formira- SS-dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« izdao je rajhsfirer SS "jnrih Himler 1. rrfarta 1942. Međutim, njeno formiranje, pod koraandom SS-brigadnog firera Artura Flepsa (Arthur Phleps), završeno je tek avgusta u Banatu (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 252—3).

i to zavisno od situacije, ojačanim četama, bataljonima i pukovima. Sva oružja treba da uzmu učešća. Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata, koje su potčinjene 704. pd i 714. pd, takođe treba dovesti radi ovih akcija. Pored ovih dejstava, trenutno treba još da se izvede neophodno potrebna obuka, pri čemu treba težiti da bude na borbenoj obuci, na obučavanju oficira i podoficira za borbu.

Nastupanjem pogodnijih vremenskih uslova, težište treba usmeriti na plansko čišćenje područja. Smenjiivanje jedinica koje su zadržane za zadatke obezbeđenja treba s vremena na vreme takođe predvideti.

Za bugarski Okupacioni korpus su izdate iste instrukcije putem ličnog dogovora opunomoćenog komandanta i generala Nikolova[8] 13. i 14. 2. u Nišu.[9]

Sa angažovanjem SS-jedinica za sada ne treba računati, pošto se predviđa četvoromesečna obuka u Banatu.[10]

III. *Bosna*

718. pd je svojim glavnim snagama angažovana za obezbeđenje industrijskih postrojenja.

Ofanzivno dejstvo jačih snaga moguće je jedino ukoliko bi hrvatske trupe — čija vrednost je poznata — preuzele zadatke obezbeđenja, kao, npr., u danima ozrenske operacije.

Bader
• general artiljerije

Dostavljeno:
— Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku
— 704. pd
— 714. pd
— 718. pd
— 717. pd
— Ia

[8] Asena
[9] Vidi dok. br. 7.

BR. 26

NAREĐENJE GENERALŠTABA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 19. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU ZA NOVU VOJNOUPRAVNU ORGANIZACIJU I ODNOS POTCINJENOSTI U SRBIJI[1]

P r ep i si — Prilog 6a[2]

Vrhovna komanda Vermahta
lifo 10, WFSt/Org. (I) *761/42. pov.* — F.H.Qu., 19. 2. 42.

š *Predmet:* Organizacija ikomandovanja u Srbiji.[3]

r Naročite prilike u Srbiji zahtevaju jedinstveno obuhva-
' tanje viših komandi koje su, tamo angažovane. Radi toga se naređuje:

S važnošću od 1. 3. 42. od komandi:
— opunomoćenog komandanta u Srbiji[4]
— Više komande LXV za naročitu upotrebu[5]
— komandanta Srbije[6] treba formirati ustanovu *komandujućeg generala i komandanta u Srbijf*

koja preuzima dosadašnje zadatke ovih komandi,

-i Komandajući general i komandant u Srbiji je ustanova podređena Vrhovnoj komandi Vermahta i potcinjena komandantu oružanih snaga na Jugoistoku. Komandant ima službeni položaj i oVlašćenja komandanta korpusa. *Službena uputstva* i regulisanje pitanja trupne službe u kopnenoj vojsci naređuje komandant oružanih snaga na Jugoistoku. Kopije naređenja podnose se OKW u dva
•f primerka.

[1] Snimak overenog prepisa dokumenta (pisanog na mašini) AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 940—1.
[2] Dopisano rukom.
[3] Vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 155 i 263.
[4] Der bevollmächtigte kommandierende General in Serbien
[5] Höheres Kommando zur besonderen Verfügung LXV
[6] Befehlshaber Serbien
[7] Kommandierender General und Befehlshaber in Serbien. U f-Ovoj knjizi usvojen je kao najpribližniji prevod ove funkcije na naš "jjezik: *komandajući general i komandant u Srbiji.* No, mnogi upo-•irebljavaju i: komandant korpusa i komandant u Srbiji, jer su svi -komandanti korpusa i njima ravne starešine u Vermahtu označeni »Komandierende General«. O tome vidi dok. br. 1.

4. Za ovu reorganizaciju zadužuje se OKH, ikojoj stoji na raspolaganju komanda oružanih snaga na Jugoistoku.

5. Instrukciju o ratnoj formaciji izradiće OKH, kao privremenu instrukciju o ratnoj formaciji. Pre izdavanja podneti je OKW/WFSt.
Kao oslonac služi predlog koji je podneo opunomoćeni komandant u Srbiji (prilog l)[8] uz sledeće napomene:

a. Vojnu upravu uvrstiti u sastav štaba,[9]

b. Viiši načelnik veze i intendant su u isto vreme načelnik veze oružanih snaga odnosno intendant oružanih snaga.

c. Treba angažovati jednog vazduhoplovnog oficira za vezu, koji, pak, ne može istovremeno zadržati poslove šefa ekspedicije.

d. Načelnik Vojmoprivrednog štaba Jugoistok je istovremeno odgovorni referent u Štabu IV/Wi.

e. Prilikom izrade instrukcije o ratnoj formaciji treba na širem planu voditi računa o uštedi na ljudstvu i opremi. (Pri tom vidi i stav komandanta oružanih snaga na Jugoistoku — prilog 2).[10]

f. Formacijska mesta treba da budu na budžetu W.T.

Načelnik Vrhovne komande
Vermahta
pot. Kajtel"

Tačnost prepisa overava
potpis
major u generalštabu

[8] i [10] Redakcija ne raspolaže tim prilozima. Opunomoćeni komandant u Srbiji je 15. januara 1942. dostavio predlog komandantu oružanih snaga na Jugoistoku da se ukinu štabovi komandanta u Srbiji i Više komande 65 za naročitu upotrebu i formira jedinstveni štab komandujućeg generala i komandanta u Srbiji. Komanda'nf' oružanih snaga na Jugoistoku je ovaj predlog 21. januara 1942. prosledio Generalštabu Vrhovne komande Vermahta s mišljenjem da je spajanje tri štaba u jedan veoma korisno i neophdono za dalju organizaciju komandovanja i vojnu upravu u Srbiji (AVII, NAV-T-312, r. 466, s. 8054280—1).

[9] Prema naređenju Vrhovne komande Vermahta od 5. aprila 1942, u sastav Štaba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji ulazi i vojna uprava. Načelnik Upravnog štaba dr Harold Turner neposredno je potčinjen komandujućem generalu i komandantu u Srbiji (AVII, NAV-T-315, r. 2241, s. 778).

[10] Vilhelm (Wilhelm Keitel), general-feldmaršal

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(komanda 12. armije)
Ia/O.Qu, br. 760/42. pov. *R Qu 2 3 42*

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji

Opunomoćenom komandantu u **Srbiji** upućen je napred

MVed Sve Pnaz L treba sprovesti od **3. 3.** (izvestiti prethodno

tdegr Zbo kg uvođenja dosadašnjeg štaba za pitanja upravlja-
nia **kao ode[11]!**jenja za upravna pitanja ukazuje se na akt **ko-**
$ Smdanta oružanih snaga na Jugoistoku, **Ia/O.Qu„** br. **759/42, pov. od 2. 3. 42.[12]**

/.Na znanje:
Vla, O, Qu, Ic, Ila, KTB **Za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku**
(komandu 12. armije)
načelnik generalštaba
pot. Ferč[13]

ačnost prepisa overava
[14]

kapetan

[12] Reč ie o naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku koiim ie resulisano da se Upravni štab uključi u Štab komanSceg generala f komandanta u Srbiji kao Odeljenje za upravu

NHAeymTf"(Hermlnn' Foelsch), pukovnik, od 1. februara 1942.
'', general-major.
[14] Potpis nečitak.

BR. 152

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA I SOPSTVENIM PROTIVMERAMA, OBOSTRANIM GUBICIMA I BROJNOM STANJU KOLABORACIONISTICKIH JEDINICA U ISTOČNOJ BOSNI I U SRBIJI'

K.T.B.[2] *Prilog 89*[3]
WB-861 b[4]

Opunomoćeni komandant u Srbiji
odelj. Ia br. 1178/42, pov. Beograd, 20.2. 1942,-

Predmet: 10-todnevni izveštaj
2 *priloga* (samo za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1. Srpsko područje

Situacija kod neprijatelja za rejon Niš — Kuršumlija, koja je opisana u poslednjem izveštaju,[5] ponovo je potvrđena na osnovu izveštaja bugarskog Okupacionog korpusa o situaciji kod neprijatelja.

Akcija policije u sirezu Petrovgrad[6] (Banat) dala **je značajne rezultate o tajnom komunističkom rovarenju i u tom rejonu.[7]**

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 862—4.

[3] i [4] Dopisano rukom.

[5] Vidi dok. br. 25.

[4] Sada: Zrenjanin.

[7] Opširnije o merama koje su Mađari i Nemci sprovodili početkom 1942. u Bačkoj i Banatu vidi Zbornik, tom I, knj. 17, dok. br. 6—9. U obaveštenju opunomoćenog komandanta u Srbiji od 20. februara 1942. potčinjenima o situaciji od 10. do 19. februara za područje Banata piše:

»U jednoj velikoj akciji policije u srezu Veliki Bečkerek [Zrenjanin], Banat, pošlo je od ruke da se u mestima Kumane i Melenci

U rejonu jugoistočno od Valjeva srpska pomoćna policija, potpomognuta nemačkim jedinicama, nanela je velike gubitke ustanicima, razbila ih i potisnula prema jugoistoku.

Na području planine Zlatibor ustanici su potisnuti iz Nove Varoši dalje u pravcu juga.

Na osnovu verodostojnih podataka može se u nekoliko slučajeva smatrati kao dokazana saradnja srpskih »četnika vernih Vladi«[8] sa ustanicima na tom području.

2. Hrvatsko istočno područje

Bande koje su bile razbijene u operacijama 342. i 718. | • pd ponovo su se, kao što se i očekivalo, grupisale. One su fe opet postale aktivne na području istočno od Sarajeva, u re- v, janu Rogatica — Prača — Sokolac i u trouglu Spreča — Bo- fe sna. Na ostalim područjima nema značajnih pramena u po- V- glođu situacije kod neprijatelja.

-3. Akti sabotaže i prepadi

Broj sabotaža i prepada u Srbiji i u hrvatskom istočnom ^području opet je porastao u poređenju s poslednjim izveštaj- V' nim periodom, naročito u istočnoj Srbiji, gde se beleži ndko- ir liko težih sabotaža na komunikacijama i telefonskim linijama ^između Niša — Leskovca i Niša — Kuršumllije. Ukupan broj « javljenih slučajeva iznosi 73.
jgfKarte o' situaciji kod neprijatelja i sabotažama nalaze se u prilogu.[9]

T *A. Opšte*

' Iako je izveštajni period na srpskom području uopšte relativ- <7 Ho mirno protekao, ne sme se gubiti iz vida da ovakvo stanje «.Uglavnom treba pripisati nepovoljnim vremenskim prilikama, sg Skoro sve potčinjene jedinice javljaju o pojaVi manjih i većih / bandi. I dalje postoji mogućnost da ustanici vrše opširne taj- : ne pripreme za novi ustanak.

f. **II.** SOPSTVENE I POTČINJENE JEDINICE

fy 718. pd posle završetka operacije »Ozren« vratila se u ' garnizone. Delovi divizije nalaze se u akciji u rejonu Dubiea —

(severno od Velikog Bečkereka) likvidira jedan komunistički punkt . i da se otkrije više tajnih skloništa. Uhapšen je veliki broj komu- nista i onih za koje se sumnja da su komunistički nastrojeni. Teško je ranjen jedan policajac folksdojčer« (AVII, NAV-T-315, r. 2244, -«J S, 394—7).

[8] i [12] Misli se na četnike Koste Pećanca.

[9] Redakcija ne raspolaže tim kartama.

Nema ništa naročito za javljanje.

iv **Bader,**
Dostavljeno: *general* *artMjerije*
Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku
Višoj komandi LXV
Generalnom opunomoćeniku za privredu
Opunomoćeniku Ministarstva spoljnih poslova
Ispostavi Abvera Beograd
Vojnoupravnom štabu
Propagandnom odeljenju S
U Komandi: Ia, QU, Ic, KTB
Rezerva 3 kom.

BR. 32

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 20 FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIĆKOJ SITUACIJI U BOSNI I O BORBI SA PARTIZANIMA OKO PRIJEDORA[1]

Poverljivo Komanda 12 armije
SSD, GWAGH, br. 426, od 20.2. **j ^ J ^ ' 1942,**
u 21 i Ia, br. 624/42, pov.

K-TU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

U vezi s telegramom k-ta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, pov. br. 598/42[4], izveštavam da ću, ukoliko postoji za to zelja, ubuduće i k-tu oružanih snaga na Jugoistoku dostav-

r. 465' f[n]8053972—8[grama (pisanog na mašini)] " AVII, NAV-T-312,
[2] Izostavljeno nepopunjeno zaglavlje telegrama.
[3] Štambilj primaoca.
i [5] Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

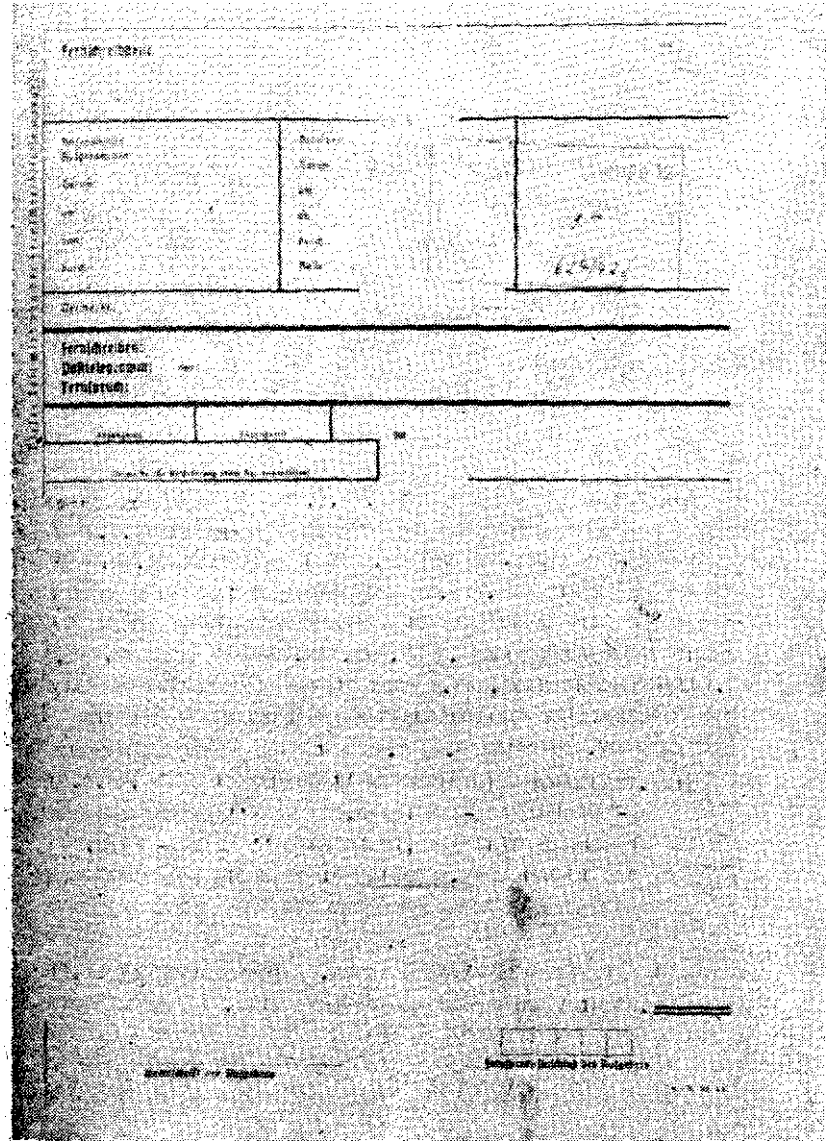

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 32

Jjati četvorodnevni izveštaj koji u svojstvu vojnog izaslanika dostavljam nadležnim ustanovama. Četvorodnevni izveštaj Ia, Op. 2 pov. br. 0558/42. od 15.2.42,[5] koji je pomenut u gore navedenom telegramu, podnosi se-kao prepis u prilogu 1. Ka- : ko se vidi iz stava »Rejon Bos. Gradiška — Banja Luka — Bos. Novi — Sunja«, radi se uglavnom o situaciji u Prijedoru.[6] Kao baza sadržaja pomenutog stava poslužili su pojedinačni dnevni izveštaji:

i 12.2: Piskavica (21 km severozapadno od Banje Luke) nalazi se u našim rukama.[7] Posada iz Omarske (10 km jugoistočno od Prijedora) povukla se u Piskavicu.

13.2: Noću uoči 11.2. ustanici su zauzeli Omarsku[8] (10 km ju- ..goistočno od Prijedora). Piskavica opkoljena.

14.2: Iz Banje Luke je 12.2. izvedena akcija čišćenja u pravicu Piskavice.[9] Uspeh do sada nepoznat.

15.2: Deblokada iz Ivanjske (18 km severozapadno od Banje Luike) omogućila je da se povuč

Poginuli su 2 ustaše i 1 hrvatski vojnik, a nekoliko je ranjeno. Kod ustanika su, izgleda, gubici

Ipored toga se ukazuje na telegram Ia, Op. 24 pov. br. 0526/42, £od 12.2, upućen opunomoćenom komandantu u Srbiji, koji se »odnosi u prilogu 2.

Prilog 1 — Izveštaj o situaciji za period od 12. do 15. 2, zaključno: »Ponovo se pojačala aktivnost ustanika u rejonu Brčko—Bijeljina, kao što pokazuju 5 prepada. Prilikom jednog takvog napada ubijen je 1 oficir, 1 podoficir i 7 vojnika hrvatskih oružanih snaga, dok su 2 podoficira i 31 vojnik nestali.[11]

U rejonu Zvornik — Tuzla — Sarajevo — Višegrad primeouje •se aktivnost ustanika, pre svega na pruzi Rogatica — Sokolac h- (31 km istočno-severoistočno od Sarajeva) i severno od Prače (28 km istočno-jugoistočno od Sarajeva). Prilikom jednog

[4] Delovi 718. pd su 17. februara 1942. otpočeli desetodnevnu borbu protiv delova 2. krajiškog NOP odreda radi proboja u Prije- 1- dor (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 92, 93, 97, 123 i 153; Rade I- Bašić: Ustanak i borbe na Kozari 1941—1942, VIG, br. 3/1959, str. 82).

'» ' i [10] Delovi 2. krajiškog NOP odreda su 12. februara 1942. •zauzeli ž.st. Piskavicu, razoružali 15 domobrana i uništili sve sta- ^ nične^instalacije i javne zgrade u selu (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok.

[8] Delovi 2. krajiškog NOP odreda su 6. februara 1942. zauzeli gi^st. Omarsku i uništili stanične zgrade, skretnice i jednu kompo- * žiciju od osam vagona i jedne lokomotive (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 10).

" Ovu akciju su, 10. februara 1942, izveli delovi Majevičkog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 14).

prepada na Begov Han je spaljena jedna veća pilana i za kraće vreme prekinut železnički saobraćaj Sarajevo — Brod.[12]
U rejonu Tužila — Doboj — Zavidovići situacija na Ozrenu se smirila. U vremenu za koje se podnosi izveštaj bilo je samo na pojedinim mestima manjih čarkanja. Planinu Ozren drže ustanici čvrsto u svojim rukama.
U rejonu Brod — Doboj — Banja Luka je utvrđeno da ustanici vrše veće pokrete. U rejonu Bos. Gradiška — Banja Luka — Bos. Novi — Sunja pojačala se aktivnost ustanika u toj meri da je pretila neposredna opasnost landesšicen-bataljonu u Prijedoru, koji je angažovan za zaštitu rudnika. Počela je nemačka akcija da bi se osigurao nesmetan odlazak bataljona iz Prijedora. Povlačenjem nemačkih snaga predaje se nalazište ruda.
U rejonu Petrinja — Kostajnica — Bos. Novi je bilo manjih čarkanja i izvedena je jedna akcija čišćenja u kojoj su ustaše izgubile 6 pripadnika. Porušeno je jedno selo.
Pregled: Prema hrvatskim izveštajima u ovom periodu je bilo 19 prepada i 10 akcija čišćenja manjeg obima.
Gubici hrvatskih oružanih snaga: 64 mrtva, 34 ranjena, 31 nestao. Gubici neprijatelja: 201 mrtav (?), 2 ranjena, 1 zarobljen«.
Nemački general u Zagrebu, Ia, Op. 2 pov. br. 0558/42.
Prilog 2 — Opunomoćenom komandantu u Srbiji, Beograd: »Po prispelim izveštajima vidi se da je situacija u Prijedoru sve gora. Ustanici su, pod komandom energičnih starešina koji imaju određeni cilj, opkolili Prijedor sa svih strana. Železnička pruga Sunja — Bos. Novi — Prijedor — Banja Luka prekinuta je kod Dobrljina, Blagaja, Svodne, Omarske i Piđkavice.
Nije moguće uspostaviti telefonsku vezu. Još nisu upućeni radio-uređaji koji su za Prijedor traženi od K-de kopnene vojske. Propao je pokušaj da se železnicom dopremi municija i hrana, jer je kompozicija ostala u Bos. Novom između 2 porušena mesta na pruzi. Hrana je vremenom propala. Tako je dotur hrane železnicom postao nemoguć, a bacanje hrane iz aviona izvršeno je prvi put 12.2.
Hrvatsike snage, kojih ima na raspolaganju u dovoljnom broju, a sada su i pod jedinstvenom komandom 2. hrv. pd, tako su slabe borbene vrednosti da se ni ubuduće ne može računati sa efikasnim obezbeđenjem pruge. U samom Prijedoru se, pored 2 čete 923. landesšicen-bataljona, nalazi malo hrvatskih snaga, jer je glavnina angažovana kao straže i manje patrole za obezbeđenje pruge.
',8:2. predala se stanica Svodna (12 km istočno od Bos. Novog), tom prilikom su se predali bez borbe 2 hrv. oficira 150 vojnika ša 6 puškomitraljeza.[13]
'Pošto je mesto Prijedor razvučeno, ne može se računati s .'tim da će se landesšicen-bataljon moći držati u slučaju koncentričnog napada. Zbog snega za sada ne treba računati sa Jozbiljnim napadom ustanika. Iz istih razloga ne može se izvući ni bataljon. Razlozi; a) Ljudstvo bataljona je ograniče-"fto sposobno za marš (većinom su sposobni samo za službu •ia pozadini), b) Čak u slučaju korišćenja saoniea trebalo bi taviti 3 kamiona, troja putnička kola, nameštaj i kancelarijski pribor. Zato nemački general predlaže: 1) da se ba-"jon ostavi u Prijedoru dok ne nastupe boilje vremenske like; 2) da se avionima vrši snabdevanje municijom i hra-fn; 3) da se bataljon izvuče čim to dopuste vremenske pri-mke, imajući čak u vidu činjenicu da time otpadaju isporu-e rude koje su neophodne nemačkoj vojnoj industriji, ulko-"ko ne bude moguće da se druge nemačke snage prebace u jon Prijedora.«
Nemački general u Zagrebu Ia, Op. 24, pov. br. 0526/42.
Nemački general u Zagrebu Ia, Op. 1, pov. br. 0671/42.

[14]
L.d.N. 21.11 1942
br. 2983 u 0,30 č

Napad je, 12/13. februara 1942, izvršio Zenički bataljon NOP odreda »Zvijezda« i pri tom zarobio jednu četu domobrana, s celokupnim naoružanjem, iz 15. pp, a zatim spalio pilanu, demolirao železničku stanicu Begov Han i porušio prugu (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 67, 147, 148 i 149).

l.'. [13] Po prethodnom dogovoru sa delovima 2. krajiškog NOP odreda, 2. februara 1942. se predala domobranska 10. četa 11. pp (A. Đonlagić i M. Leković, n.d., str. 175).
[14] Štambilj primaoca.

BR. 33

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 25. FEBRUARA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI, ORGANIZACIJI USTAŠKE VLASTI I USTAŠKIH ORUŽANIH FORMACIJA, ODNOSIMA USTAŠKO-NEMACKO-ITALIJANSKIM U NDH I BORBAMA PROTIV PARTIZANA U BOSNI[1]

Zagreb, 25. 2. 42.

IZVEŠTAJ

o situaciji u Hrvatskoj u drugoj polovini februara 1942.

Unutrašnja situacija:

Unutrašnja situacija u Hrvatskoj nije se u toku poslednjih nedelja promenila. Glavni -politički događaj u najsikorijoj budućnosti je sazivanje Sabora (narodne skupštine), koji je sada već predviđen za 23. ov.rn. u 10 časova pre podne.[2] Predsednik Vrhovnog suda,[3] kome je poveren izbor članstva, objavio je pre nekoliko dana listu narodnih poslanika. Biće ih 205, među kojima — pored poglavnika i Kvaternika — 26 viših ustaških funkcionera, 15 muslimana i samo 3 pravoslavna. Ne može se reći da ovo narodno predstavništvo daje bar donekle vernu sliku postojećih snaga u državi. Pravoslavni sačinjavaju još uvek oko 1/3 naroda u državi, ako ne i više. Od 107 poslanika Seljačke stranke,[4] koji su pre četiri godine izabrani u Skupštinu, pozvano je 70, bez ijedne vodeće ličnosti. Ustaški pokret je, uopšte uzevši, zastupljen sa 106 ljudi, što čini svakako veliki broj u poređenju sa stvarnim odnosom snaga. Ove brojke nisu doduše u praksi od nekog velikog značaja, zato što su demokratske funkcije (glasanje, interpelacije itd.) namenjene Saboru predviđene samo u skromnijim razmerama. O prvom zasedanju Sabora dostaviće se telegrafski izveštaj,[5] koji će prispeti kad i ovaj izveštaj. U toku tada treba da se obrazuju pojedinačne komisije (odbori) za obradu posebnih pitanja. U kolikoj meri će onda ove komisije doći do izražaja i u plenumu, još se ne zna.

Poslednji hrvatski Sabor je zasedao, doduše samo za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 29. oktobra 1918, i raspušten sje od strane Beograda, pre nego što je mogao da zauzme stav prema državnom aktu od 1.12.1918 (osnivanje države SHS).

U svakom slučaju Sabor treba, prema želji poglavnika, predstavlja samo jednu prolaznu pojavu i da — prema jednom poverljivom saopštenju poglavara države našem poslaniku — ubrzo ustupi mesto jednom profesionalnom staležom predstavništvu. Vođi budućih profesionalnih staleških predstavništava već su imenovani. Sa ovakvim sastavom po staležima, poglavnik se očigledno nada da će zaobići i probleme veroispovesti i nacionalnosti. Međutim, ljudi kao što je i profesor univerziteta K r i š k o v i ć,[6] oduševljeni Hrvat i naročiti poznavalac hrvatskih prilika, sumnjaju da će se poteškoća uspeti da izvrši podela na staleže u narodu koj podvojen teškim smutnjama, a pri tako nerazjašnjenim odnosima autoriteta i vlasti.

O pitanju pravoslavnih, poslanik me je obavestio da da ima nameru da sada više ne traži izlaz u nekom višeije prisilnom »pokatoličavanju«, već u postepenom oživljavanju jedne pravoslavne crkve, koja bi bila odvojena od gradske patrijaršije i pod jednim posebnim patrijarhom "Sedištem u Hrvatskoj.[7] Ovo će potrajati doduše dosta vremena, dok se ne stvori dovoljno popova, koji su većinom poni, i crkava, koje većinom leže u ruševinama. Maršal,[8] kompulzivan kao uvek, izjašnjava se bezuslovno za ovo rešenje, on je već nekada bio, za vreme poslednjeg rata, kao

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r, 268, s. 476—91. Zbog ograničenog prostora izostavljen je propratni akt br. 0739/42. pov. od 24. februara 1942, koji je potpisao nemački general u Zagrebu Edmund Glez-Horstenau.

[2] Pavelić je 24. januara 1942. doneo Zakonsku odredbu o uspostavi Hrvatskog državnog sabora. Ovaj sabor, u svom zasedanju od 23. februara do 28. decembra 1942, nije doneo nijednu važniju odluku, osim deklaracije u vezi s već sprovedenim činom o uspostavljanju NDH. Cilj ovog sabora NDH i nije bio da donosi meritorne odluke, nego da simbolički prebrodi postojanje NDH i ustaške vladavine, s poglavnikom na čelu, priznajući mu na taj način legitimitet vršenja vlasti (Dr Ferdo Čulinović, Okupatorska podela Jugoslavije, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1970, str. 264—267).

[3] Nikola Vukelić

[4] Odnosi se na Hrvatsku seljačku stranku.

[5] Opširnije o radu prvog saziva Hrvatskog državnog sabora NDH, koji je predstavljao formalan akt u upravnom sistemu NDH, i Brzopisni zapisi prvog zasjedanja Hrvatskog državnog sabora u Nezavisnoj Državi Hrva

[6] Vinko, potpredsednik Odbora za pravosuđe i bogoštovlje ustaškog sabora NDH.

[7] Ustaško rukovodstvo NDH je početkom 1942. rešenje srpskog pitauja nalazilo u stvaranju tzv. hrvatske pravoslavne crkve. U tom smislu je izrađen Nacrt zakonske odredbe o pravnom položaju pripadnika istočne crkve u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a zatim je, 5. juna 1942, donet i Us vidi Putovi revolucije, Institut za historiju radničkog pokreta — Zagreb, godina I, Zagreb, 1963, broj 1—2, str. 343—344.

Slavko Kvaternik

saradnik carsko-kraljevskih guvernera u Beogradu, posve naklonjen Srbima, nasuprot svom sadašnjem potpuno antisrpskom stavu. Drugi članovi vlade nadaju se doduše još uvek da će doći do unije pravoslavnih s Rimom, kuda smera i ovaj pošlednji predlog, a koji ne potiče tek od juče. Za vreme pravoslavnog Božića pre četiri nedelje bio je zabranjen pravoslavnima ulaz u ono malo preostalih crkava. Katolički kapelani su aktivni saiborci ustaša. Između Vatikana i vlade ne postoje nikakvi odnosi zato što je Vatikan odbio da prizna novu državu, mada je nezvanično zastupljen jednim prelatom kurije u Zagrebu,[9] te zbog toga i Kvaternik nije prilikom svog boravka u Rimu posetio papu.

Nepovoljan pravni položaj pravoslavnih nije se skoro nimalo poboljšao. Talkođe raste i nezadovoljstvo muslimana, čija čežnja za poznatim i omiljenim bosanskim autoritetom' još iz doba stare Austrlije sve više raste i koja je, mada sa izvesnim izrazito pantursikim prizvucima, došla do dirljivog izražaja u jednom pismu upućenom velikom muftiji od Damaska.[10] Pri tome je za dalji opstanak hrvatske nezavisnosti, otkako je ova mlada država potisnuta s mora, postalo još važnije posedovanje Bosne do Drine, pa ma kako se mislilo o korisnosti podele celokupnog podučja na bezbroj sitnih županija i o nedostatku samostalnog centralnog autoriteta uprave u Bosni. Sadašnje hrvatske zemlje sastojale su se nekad od tri istorijski, nacionalno i privredno samostalnih tvorevina: od uže Hrvatske sa Slavonijom, od sredozemne Dalmacije, koja je, uprkos mnogostrukim vezama s Republikom Sv. Marka, ostala tako reći koleVka najčistijeg hrvatstva, i od Bosne i Hercegovine, koje su tek 1878. ponovo odvojene od orijentalno-turskog sveta, ali ipak u sebi kriju prave ostatke stare konzervativne Turske.

Sve narodnosti, s neznatnim izuzecima, međutim, složne su u svom odlučnom protivstavu prema ustaškom pokretu kao jedinstvenoj partiji, nosiocu državnosti. Mržnja prema njemu ne može zaista biti veća. Predstavnici ustaškog pokreta izazivaju sve veću mržnju svojiom nadmenošću, samovoljom, gramžljivošću i korupcijom. Uz to, ne prestaju nedela, pljačke i ubijanja. Ne prođe ni sedmica a da se, što je moguće više krišom od Nemaca, ne sprovede neka »akcija čišćenja«, pri kojoj se čitava sela zajedno sa ženama i decom prisiljavaju na to da veruju da najveći broj zaplenjenih pu-

' U svojstvu delegata Vatikana u Zagrebu je delovao benediktinac Đuzepe Ramiro Markone (Giuseppe Ramiro Marcone).

[10] Emin el Husein

šaka predstavlja »krvavi gubitak neprijatelja«, a pobedonosne ustaške čete se [zatim] vraćaju kući natovarene bogatim plenom. Prema čitavoj predistoriji nije lako ubediti čak ni čisto hrvatsku javnost 'da bi ustanci južno od Save izbili i -proširili se i da nije bilo »ustaških zločina«.

Poglavnik ne zatvara oči pred ovim teškim nedostacima i u nizu"-prestupa je energično intervenisao. Ali nekažnjena nedela mnogostruko premašuju broj kažnjenih. Čovek stoji potpuno bespomoćan pred jednim pokretom na koji se jedino, ne računajući Nemačku, oslanja vlast i koji se mnogo više služi slatkišima nego zasluženim korbačem. Posle Nove godine poglavar države je lično odveo generala Oksilija u tri pqpa'ljena sela. Hteo je, po preostalim natpisima i drugim sličnim stvarima, da mu dokaže komunistički karakter nemira. -. Odmah je ta vest da je poglavnik lično prisustvovao »likvidaciji« postala zajedničko dobro javnog mnenja.

Građanski rat:

Građanski rat u prostoru južno od Save širi se sve više. Već •v više nedelja neprekidana železnička pruga Brod — Sarajevo ; bila je nekoliko dana posle našeg poduhvata kod Ozrena po•l. novo za kratko vreme razorena, i to na neposrednom podru• čju vojne industrije. Pošto je snaga hrvatskih trupa ograničena, to će i sa obnovom uprave u istočnoj Bosni, koja je započeta pod našim patronatom, ići vrlo teško. Gde nema Ne•maca, zavisi od dobre volje ustanika da *oni* ne budu tamo. Ako kod nacionalista među ustanicima i dalje preovlađuje pravoslavni elemenat, to su se komunistima priključili i Muslimani, Hrvati, pa čak i nekoliko pripadnika nemačke narodnosti. 0 sastavu ustanika vesti se razilaze. U svakom slučaju njihovo moralno i materijalno stanje često nije loše. Oskudica postoji u soli, hartiji i municiji. Potreba za snabdevanjem hranom vodi naravno i do proširivanja oblasti ustanka. Ukitko može se reći da oblast južno od Save predstavlja najljućim delom ustaničku oblast. U poslednje vreme naročito je ugrožena prostorija Jajce — Banja Luka — Prijedor. U .raznim oblastima južno od Save, naročito u italijanskoj okupacionoj zoni, organizovane su manje »sovjetske republike«. Severno od Save, u Slavoniji, ustanički pokret je dosad bio -•'Ograničen na male prepade, kojima su obično dosta često pret••j.-hodile ustaške akcije.

Ruska, a još daleko više engleska propaganda, izgleda da je u redovima ustanika prilično efikasna. Radio, kojim se služe 4 ilegalne jugoslovenske radiostanice, igra veliku ulogu. Kao naročiti znak engleskog interesovanja može se navesti

spuštanje padobranom engleskih izaslanika iz Egipta[11], koji su izrazito bili tačno informisani o ilegalnom aerodromu na planini Romaniji. Da li britanska propaganda efikasno dej-Stvuje i iz primorja nije nam javljeno, ali se može pretpostaviti.

Nemačke vojne akcije:

Vojna akcija koja je s nemačke strane preduzeta u januaru i početkom februara u istočnoj Bosni nije donela zadovoljavajući rezultat.[12] Ustanici su se većinom povukli ispred nemačkih trupa, a onda su se uskoro opet vratili u oblasti kojima su ranije vladali. U izvesnim oblastima, kao, na primer, u oblasti planine Ozren, došlo je ponekad čak do pogoršavanja situacije. Uzroci ovakvog rezultata su mnogostruki. Pre svega, veličina prostora, koji se prema geografskoj situaciji skoro nije mogao ograničiti, zahtevala bi mnogo više trupa za jedno stvarno pročešljavanje terena. Planinsko zemljište zahteva posebnu organizaciju i opremu, kojom trupe nisu raspolagale; za nevolju, pošlo je za rukom da se za jednu oblast, gde se kola uopšte nisu više mogla kretati, sastavi nekoliko oskudnih kolona s tovarnim konjima. Topovi koji se nose na tovarnim konjima svuda su otpali. Tako su trupe, koje nisu bile potpuno obučene za rat u planinama, bile često upućene na tzv. putove, koji su i inače bili loši, dok je vesti protivnik, koji je inače bio upoznat sa svim ćudljivostima terena, izmicao. Prilikom akcije između Zvornika i Sarajeva nije bilo dovoljno snaga da se srednji tok Drine pouzdano zatvori sa srpske strane. Osim toga, za 342. pešadijsku diviziju, koja je trebalo da bude pozvana 10.2, taj poduhvat je bio vremenski ograničen. Gerilski rat u planinama, međutim, zahteva izvesnu metodičnost, ako ne i sasvim pouzdane rezultate 'izviđanja, koji u izvesnim slučajevima omogućuju iznenadnu akciju. Ali ti su izuzeci retki, pošto neprijatelj raspolaže odličnom obaveštajinom službom, izvanredno je pokretan, tako da su mogućnosti iznenađenja gotovo potpuno isključene usled teških prilika u pogledu puteva i transporta.

" Vidi dok. br. 25, nap. 8.

Noću 4/5. februara 1942. kod Mokrog na Romaniji padobranom su spušteni engleski major i engleski podoficir radio-telegrafista i dva pilota bivše jugoslovenske vojske s nešto novca u zlatu i drugim sitnicama. Ustaše su ih zarobile i predale Nemcima, a ovi ih transportovali u Beograd (AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 173, Bon 3, s. 65).

" Vidi dok. br. 1, 12, 21 i 26.

Pouzdano smirivanje bilo bi u principu moguće samo onda kada bi se celokupno muško stanovništvo u ustaničkoj oblasti odvelo ili stavilo pod najstroži nadzor. Ali u istočnoj Bosni osim pravoslavnih postoje i Hrvati i Muslimani, a pravoslavni se načelno ne mogu strpati u jedan lonac sa ustajnicima različitih boja; radništvo u vojnoprivrednim preduirzećima oko Sarajeva sastoji se znatnim delom od pravoslav-|»ih, koji su voljni da rade.

Ako opunomoćeni komandant u Srbiji, želi da tu spornu oblast istočne Bosne neutrališe u odnosu na hrvatsku ustašku vladu, koja zaista nije srećno odabrala svoje metode, onda ta želja zaista može shvatiti. Ostavljanje istočne Bosne kao kooperativne zone s vojnom komandom u rukama jednog nemačkog generala treba da posluži tom cilju. Protiv ideje, međutim, da se ustanicima majora D a n g i ć a dozvoli da uče- stvuju u smirivanju govo

O jednom takvom rešenju moglo bi se možda razmišljati kad bi, u Zagrebu, slično kao u Beogradu, vodila presudnu reč neka nemačka instanca, koja bi stajala iznad svih zainteresovanih. Pri sadašnjoj konstrukciji hrvatske države, koja (po mađarskom uzoru) izgrađuje na ideji jedne hrvatske nacionalne države, koja ne priznaje manjine, nemoguće je, naravno, postaviti protivnike te države, koju smo konačno mi stvorili i priznali, kao čuvare javnog reda. Isto tako ne može se ni pomisliti na izdvajanje istočne Bosne iz te države, koju smo mi stvorili i priznali, već s obzirom na njene e teritorijalne gubitke. Ako bi uz te gubitke, koji i bez toga zadiru u srž (primorje i ostrva), otpala još i istočna Bosna, onda bi najbolje bilo da se hrvatska država uopšte likvidira, što bi nas doduše stavilo pred jednu sasvim novu situaciju na ovom vrelom tlu Balkana.

Osim toga, o mogućnostima koje bi se mogle očekivati

nalista i komunista postoje u znatnoj meri. Moramo sumnjati

Prolećna situacija na Balkanu sve jače zanima sve slu-

tanjima svih, velike poteškoće. I novi komandant italijanske armije u Sušaku, general Roata, više puta je u tom smislu govorio s nemačkim oficirom za vezu, pri čemu je u prvi plan postavio razmatranje o hrvatskom području.

Kako stvari stoje, svi poznavaoci bliskog Jugoistoka jednodušno smatraju da bi, u slučaju britanskog iskrcavanja

Opširnije o tome vidi dok. br. 23.

na nekom odse'ku balkanske obale, možda uz pomoć novih saveznika (Turske?), a do čega vrlo verovatno neće doći u toku 1942. godine, veliki deo balkanskih naroda, a u svakom slučaju Grci, Albanci, Sirbi, Groogorci i komunistički vođi, ustao protiv nas, a pre svega protiv Italijana. Pri tom ne bih mogao da prosudim kakvu bi ulogu igrala Bugarska. Ali teško bi se moglo zamisliti da Hrvati ne bi, zbog svog neprijateljstva prema Italijanima, u tom slučaju iskoristili priliku da rame uz rame sa ostalim balkanskim narodima ponovo osvoje za njih tako dragocenu jadransku obalu. Skoro se ne bi moglo pretpostaviti da bi tadašnje vođe bile dovoljno jake da se suprotstave jedinom takvom pokretu. Ako bi došlo do toga, onda bi Nemačka i Italija bile prinuđene da vode *pravi* veliki rat na Balkanu, pri čemu bi izdašno učešće Italije u^ njenoj teškoj situaciji bilo svakako problematično.

Sasvim drukčije stvari stoje ako se, kako predviđamo, rat velikih sila ograniči na ratne operacije na glavnim bojištima, ne dodirujući Balkan. Tada »južni front na Balkanu«, koji Anglosaiksonci i Rusi tako često hvale, postaje vrlo krhko oruđe, koje nema jedinstvenog vodstva. Ustaračkl pokret mora se onda raspasti u veći broj pojedinačnih akcija, koje bi ponekad možda bile istovremene, ali s kojima bi se moglo laik© izaći na kraj. Posebno, što se tiče hrvatskog područja, već sam ukazao na negativne strane akcija izričito namanjenih za pročišćavanje terena. Izgleda mi da je problem ustanka — ne uzimajući u obzir političku stranu, koja takođe iziskuje -neko rešenje — pre svega pitanje gustine posedanja okupacionim snagama. U vezi s tim hteo bih još jednom da podsetim na to kako je u prošlom ratu Austro-Ugarska uglavnom izašla na kraj sa situacijom na taj način što je u Srbiju i Crnu Goru prebacila odgovarajući broj rezervnih trupa. I smirivanje Bosne posle okupacije 1878. postignuto je prvenstveno gustom mrežom garnizona, koji su stalno blokirali pojedina žarišta ustanka i zajedno sa dobrom vojnom žandarmerijom stalno pružali stanovništvu dovoljnu zaštitu.

Ako takvo rešenje ne bude moguće, na kraju se ipak mora doći na to da se manjim brojem trupa samo posednu za nas važne saobraćajinice i područja, a ostala oblast prepusti hrvatskim oružanim snagama.

Hrvatske oružane snage:

Hrvatsike oružane snage su se u prvom delu akcije u istočnoj Bosni, osim jednog manjeg zastoja, dobro pokazale, ali su imale manje sreće u akciji na planini Ozrenu, kada su njihove jedinice neposredno posle odlaska naših trupa izgubile ne-

_oliko važnih položaja.[14] O opštem stanju hrvatske kopnene ,'Vojske najvažnije je rečeno u tekućim izveštajima. Tu se može izneti vrlo malo prijatnih stvari. Međutim, opet se mora Naglasiti da je zapravo čudo kako se s tako loše obučenim, %edino odevenim. i gladnim trupama, bez dovoljnog rukovođenja, uopšte moglo postići ono što je postignuto.

U pogledu organizacije sada se radi na formiranju regrutskih bataljona, koje će doduše moći jače da napreduje tek kada se reše pitanja naoružanja i odeće. Odgovarajuće oružje može se još uvek dodeliti iz nemačkih zaliha zaplenjeg oružja, što se prima sa zahvalnošću. Isto tako pošlo za rukom da se u okviru kompenzacije obezbedi u Nemačoj 600.000 metara sukna za vojničke uniforme. Politički obziri, uslovljeni kondominijumom, na žalost ne dozvoljavaju nemačkom generalu da se u željenoj meri umeša i pri - tom takođe obuzda maršalove nadmene težnje. Komandni aparat ^postaje iz dana u dan sve veći, nekorisni štabovi gutaju veliki broj oficira, koji bi trupi bili potrebni kao nasušni hleb.

O jednom zaista planskom sistemu odbrane može se pri tako trošnom temelju na kome počiva država samo malo reći. Oduševljenje za stupanje u vojsku nije suviše veliko. Pa ipak Komanda kopnene vojske se nada da će u toku leta moći da stare rezerviste, koji se drže pod zastavom znatno duže preko obećanog roka, zameni regrutima koji u međuvremebudu obučeni.

S posebnom oštrinom feldmaršal Kvaternik od pre izvesnog vremena sprovodi energične mere u oficirskom koru. je samo po sebi veoma potrebno. Ne prođe ni jedan dan a da se na maršalovom stolu ne nađu izveštaji o nemarnosti, povredama dužnosti i teškim propustima. Nekoliko mlađih oficira, koji potiču iiz jugoslovenske armije, nemaju odgovajuće moralne čvrstine i često su prožeti nihilističko-komunističkim idejama nekadašnjeg rukovodećeg sloja. Nekadašnji austrijski oficiri su prestari (većinom preko 50 godina) i udaljili su se od poziva. Obe te grupe — a i one što se nalaze između njih — isuviše malo veruju u tu državu da bi bile sposobne da se naročito žrtvuju, i često prepuštaju da se stvari kreću onako kako idu. Istina, način kako maršal postupa protiv prestupa u oficirskom koru nije baš besprekoran i prilično je naneo štete ugledu oficira u zemlji. Impulzivni postupni, vođeni subjektivnim osećanjima, često potiskuju potrebnu razboritost. Usled toga je kod velikog dela oficirskog kora znatno smanjena unutrašnja sigurnost i ljubav

Vidi dok. br. 26.

prema pozivu. Ja ne propuštam nijednu priliku a da maršalu ne ukažem, pismeno i usmeno, vrlo ozbiljno na te stvari, pri čemu sam imao samo skromnog uspeha.

Maršal mi je obećao da će prestati da oficire koji su zaslužili kaznu najpre predaje nadležnom oficirskom sudu časti da ih degradira, ili da to čini samovlasno, pa da ih onda, na opštu radost protivnika oružanih snaga, preda ustaškim tribunalima na milost i nemilost. Na moje insistiranje, ubuduće će vojnim licima, urnesto ustaških prekih sudova, suditi vojni praki sudovi.

Gustav fon Marić, prvi načelnik hrvatskog generalštaba, koji je od strane suda časti degradiran, već više nedelja, sa svojom ženom, leži u policijskom zatvoru između 20 kriminalaca, gde je čak isprebijan do krvi. Ceo Zagreb to zna.

Da se takvim metodama ne može lako izgraditi oficirski kor i armija nije potrebno naročito dokazivati. To, međutim, u isto vreme dokazuje da se ne možemo nadati brzoj izgradnji hrvatske armije bez intenzivne pomoći jedne od sila Osovine. Ta sila bi mogla biti jedino Nemačka, kao što je to već više puta pomenuto u izveštajima, pošto se u Hrvatskoj odlučno odbija italijanska pomoć, koja bi, kad bismo hteli da je nametnemo, dovela do novih nemira.

Mnogo bolje prilike nego u kopnenoj vojsci vladaju u hrvatskom vazduhopiovstvu, što pokazuje ne samo njihovo učešće u ratnim operacijama na Istoku, nego i njihovo povremeno angažovanje u borbama protiv ustanika.

Izvesno poboljšanje hrvatskog komandnog kora može se, osim od strane pitomaca Vojne akademije i podoficirske škole, očekivati od kadra obučenog u rezervnoj legiji (Štokerau kod Beča) i od sarađinje 718. pešadijske divizije pri obučavanju hrvatskih bataljona angažovanih u njenom području.

Pri ocenjivanju hrvatskih oružanih snaga naročitu pažnju zaslužuje antagonizam između kopnene vojske i \ustaških trupa, koji se iz dana u dan pretvara u sve dublju mržnju. Ustaške trupe su u moralnom i ekonomskom pogledu naročito favorizovane, da ne kažem razmažene, od strane odgovornih državnih organa. One, kao i Poglavnikova garda, i inače žive u gradovima udobnim životom i pojavljuju se na frontu samo s vremena na vreme, kao na gostovanju, u bespreikornim uniformama pored dronjavih i gladnih vojnika, da bi se posle nekoliko dana, ili čak posle nekoliko časova, vratile u glib lagodnog života. Favorizovanje ustaša ispoljava se čak i u malim stvarima. Tako se, na primer, ikada su posllednjih dana na svim ulicama Zagreba bile upotrebljene jedinice oružanih snaga za čišćenje snega, nije mogao videti skoro nije-

dan ustaša s lopatom u rukama. Generali moraju smatrati kao naročito odlikovanje kada ih »iz počasti« naimenuju za ustaške pukovnike. Kvaternik, koji glavni oslonac za svoje pozicije traži takođe kod ustaša, bio je upućen na to da prilikom svoje posete dučeu obuče ustašku a ne maršalsku uniformu. Prilikom parada Poglavnikova ustaška garda, koja je sastavljena skroz od emigranata (koji delom nisu sasvim besprekorni), uvek zauzima prvo mesto. Vrhovni komandant ustaša je poglavnik, a pored njega načelnik generalštaba ustaša. U okviru generalštaba treba da se formira jedna moćna organizacija, sastavljena od raznovrsnih odeljenja, koja će imati doduše da obrađuje i politički pokret, a istovremeno i da osigura uticaj ustaša u svim oblastima javnog života. Da li je maloj hrvatskoj državi potrebno da se optereti tako ogromnom organizacijom, svakako je veliko pitanje.

Italija u hrvatskom prostoru:

Neprijateljsko raspoloženje prema Italiji, što se bez preterivanja može reci, teško da bi moglo biti veće.[15] I pored toga što se u vladinim krugovima pokušava u pojedinačnim slučajevima izvesno koketiranje, kao i pored toga što se kod ustaša primećuje izvesno proitalijansko raspoloženje, ipak mase hrvatskog naroda, i ne samo one, gaje prema našem saveznику ne samo mržnju već i druga osećanja. Na jadranskoj obali lo je dotle da Hrvati čežnjivo očekuju iskrcavanje engleskih trupa kao oslobođenje, pošto se od nas ne nadaju tom oslobođenju. S druge strane, Italijani smatraju Hrvate u užem smislu kao svoje stvarne neprijatelje u zemlji i čine sve da podjarme. Vladi pristižu čitave legije pritužbi u vezi s tim. k se četnici u punoj ratnoj spremi šepure u mestima okupiranim od Italijana, dotle se svaki Hrvat kod koga se nađe nešto što liči na oružje odmah stavlja uza zid. U Hercegovini se čak desilo da su Italijani predali jednu hrvatsku vojnu kolonu vozila na milost i nemilost četnicima. Hrvatska »nezavisnost« se gazi nogama. Duž ćele jadranske obale Italijani se razmeštaju, ne obaziruć se na ugovor od 18. maja prošle godine,[16] kao da hoće tu zauvek da ostanu.

Za ranijeg komandanta italijanske 2. armije, generala Ambrozija, poznato je da je gajio neprijateljska osećanja pre-

t. « o ustaško-italijanskim odnosima u NDH u toku januara i februara 1942. vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 10, knj. 2, dok. 5br. 1, „2, 9, 13, 16, 17, 21. i 25.

Reč je o tzv. Rimskim ugovorima potpisanim između Kraljevine Italije i NDH. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom XIII, knj. ,1, dok. br. 20.

ma Hrvatima. Kratko vreme pre svog opoziva on je izjavio pred našim oficirom za vezu da bi bilo mnogo celishodnije da su general-pukovnik baron fon Vajks'[7] i on u aprilu 1941. godine pođelili zemlju i u političkom pogledu; njega interesuje samo primorska zona, koja svakako treba da pripadne Italiji ćelom svojom dužinom, a da mu je inače sasvim svejedno šta će se desiti sa ostalom zemljom.

Hrvati su odlazak Ambrozija zabeležili kao svoj plus. ali je novi general armije Roata možda još veći neprijatelj Hrvata. U jednom razgovoru s našim oficirom za vezu, koji pokazuje da je general verni učenik Makijavelijev, on je označio, između ostalog, kao rešenje koje bi mu u danom slučaju pogodovalo, da se sa italijanskim trupama povuče iza planinskih grebena II zone i da je, radi bolje bezbednosti„ na odgovarajući način utvrdi.

Moral onih 10—12 itaiijanskih divizija koje se nalaze na području Hrvatske,[18] a koje zajedno iznose svakako daleko više od 130 bataljona, ni dalje ne ostavlja povoljan utisak, upirlkos krupnim recima koje general Oksilija za njih uvek nalazi. Nije mi ništa bliže poznato o razlozima zbog kojih u decembru prošle godine nije došlo do okupiranja severne Hrvatsike od strane Itali jana. Međutim, samo ćud j ivo držanje našeg saveznika, koje je ispoljio prema svim hrvatskim vladinim i vojnim instancama u ovom slučaju nasuprot rar' jim sličnim prilikama, bilo je sasvim dovoljno. Slično važi i za prodor od Mostara prema Goraždu i Foči, koji je prvobitno p!aniran za sredinu januara, ali koji je do danas izostao iako su u međuvremenu dovedene čak alpinske jedinice. Isto tako u međuvremenu se odustalo od planirane akcije čišćenja u Petrovoj gori, koija je bila predviđena za 15. ov.m. i za koju su vršene velike pripreme zajedno sa Hrvatima. Prema obaveštenjima koja je dobio naš oficir za vezu, odmah zatim je pripremljena akcija velikih razmera u Lici, a taj glan izgleda da potvrđuju i vesti o krvavim gubicima itaiijanskih trupa kod Korenice[19] i Gospića. Dalje akcije trebalo bi da se preduzmu u Hercegovini, gde se ustanak iz nedelje u nedelju sve više siri. Prilikom jednog okršaja južno od Višegrada

" Maksimilijan (Maximilian von Weichs)

,s Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 18: Dislokacija potčinjenih komandi i jedinica italijanske 2. armije od 10. febuara 1942. godine.

" O borbama Ličke grupe NOP odreda kod Korenice (sada: Titova Korenica) protiv 1. pp divizije »Re« vidi Zbornik, tom V, knj. 2, dok. br. 111, knj. 3, dok. br. 8, 9, 10, 38, 78, 136, 146; tom XIII, knj. 1, dok. br. 205, knj. 2, dok. br. 5, 6 i 36.

pre nekoliko nedelja komunisti su zarobili preko 100 Italijana, nakon što su hajpre bili prebegli nacionalističkim jedinicama, koje su ovamo bile privučene. Te zarobljene Italijane mi smo oslobodili. Oove'k se ne može obradovati ni onome - što se čuje u pogledu pojedinosti o nastupu itaiijanskih vojnika. Prema jednodušnim vestima, četnici dobijaju od itali- ^ janskih trupa po određenoj tarifi oružja i municije koliko ho- : će u zamenu za životne namirnice. Sve te činjenice naterale »u generala Ambrozija da iskaže mnogo gorkih reči o armiji jkoju je on do tada vodio. Ali ni on nije bio bez krivice.

Gorka iskustva sa ustanicima ne sprečavaju Italijane da r'u duhu svoje u osnovi antihrvatske i prosrpske politike pre- ' duzmu pokušaje za jedno »političko rešenje«. Jedan činovnik t~'uz rimskog ministarstva spoljnih poslova, koji je nedavno bo- f jravio u glavnom stanu italijanske 2. armije (Sušak), saopštio je našem oficiru za vezu strogo poverljivo da su u toku pregov.vori sa ustanicima.[20] Možda se tu radi o vođi pobunjenika . Dangiću, kod koga su navodno već dvaput opipavali teren, f Sa italijanske strane se s najvećom zabrinutošću očekuju događaji u proleće.

ii Principijelni neprijateljski stav italijanske vojne politike prema Hrvatima ne sprečava Oksilijinu misiju, kako sva- ,Jbi čas stižu pojedinosti, da nastavi pokušaje da prodre u hrvatske oružane snage. Do sada je postigao samo malo uspeha. Jači uticaj može očigledno da postigne fašistička partija na '{bstaški pokret i njegove provojne formacije.

fs, Doduše nedavno je pukovnik Rolf, jedan od najboljih listaških oficira, lišen čina i isključen iz ustaške organizacije Hato što je na jednom hrvatsko-italijanskom banketu bratimljenja u poodmakle sate održao neki govor kojim je jako Jcevredio italijanske goste.

Na osnovu izveštaja koje je dobio od našeg oficira za {vezu, komandant Jugoistoka javlja da je počelo organiizacij- SŠko-taktičko pregrupisavanje snaga unutar italijanske 2. armi- «je. Zbog velikog obima VI armijskog korpusa (6 divizija), podstavljen je novi XVIII armijsiki korpus u Splitu, dok se štab \,jVI armijskog korpusa preselio u Dubrovnik.[21]

O kontaktima s rukovodiocima četničkih formacija na teritoriji italijanske pešadijske divizije »Sasari« (Sassari) i međusobnim podnosima vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 10 i 21.

„? [21] U sastavu italijanskog 6. armijskog korpusa bile su ove divi- \zije: »Kačatori dele Alpi«, »Marke«, »Mesina« i »Taurmenze«, a u sa- •;Stavu 18. armijskog korpusa sledeće: Trupe »Zara«, divizija »Peruđa«, »Sasari« i »Bergamo« (Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 18).

Putovanje Kvaternika u Italiju izgleda da je ispalo dobro na zadovoljstvo svih zainteresovanih. Kralj i Musolini su sa hrvatskim posetiooima postupali neobično pažljivo. Pri tom Musolini nije propustio priliku da ukaže na svoje naročito srdačne odnose s firerom. Dubok utisak na hrvatske goste ostavila je vazduhoplovna akademija u Kazerti [Caserta], Hrvatima nisu postavljani neki konkretni zahtevi. Međutim, Musolini im je u najprijateljskijoj formi ponudio svu ličnu i materijalnu pomoć ikoja bi možda bila potrebna hrvatskim oružanim snagama. Maršal se u zvaničnoj izjavi zahvalnosti po svom dolasku izrazio na njemu svojstven ekstatičan način.

Sada su svetlost dana ugledali i prvi hrvatski ordeni na grudima poglavnika i maršala Kvaternika. Po uzoru na nemački gvozdeni krst osnovan je orden »gvozdeni trolist«, koji. ima četiri klase, zatim medalja za hrabrost (po starom austrijskom uzoru), koja ima tri klase, i orden »Zvonimirova kruna«, koji ima 5 klasa i tri stepena medalja.

Hrvati i Nemačka:

Stav Hrvata prema Nemačkoj i njenim predstavnicima nesmanjeno je srdačan. Međutim, to nas ipak ne sme da zavara da ne primetimo izvestan preokret raspoloženja na našu štetu. Uzroci su različiti: naša politika prema Italiji, povezana sa sve češćim 'uzmicanjem pred italijanskim težnjama za ekspanzijom u Hrvatskoj; naše opšte poznato zauzimanje za jedan vrlo nepopularan režim; naša uloga posmatrača prema nedelima ustaša, koji se pokatkad pozivaju čak na tobožnje nemačke naloge, pri čemu se istovremeno javljaju dosta nepovoljne izjave po nas, i najzad vešta propaganda sa omiljenim refrenom da su Nemci sve pojeli i odneli i da narod zato mora da gladuje. Primetna zategnutost pokazuje se čak i u vladinim krugovima. Tamo nailazimo na prikietno manju predusretljivos't nego pre nekoliko meseci. To važi čak i za maršala, koji i pored sve lične ljubaznosti često vrlo nerado prima dobronamerne savete, a ume lako da nađe neki izgovor ili opravdanje. Pri njegovoj tesnoj povezanosti s režimom i njegovim nedostacima, često se dešava da su njegove informacije netačne, ulepšane i uvijene, pa čak i kad se traže u prilog hrvatskih oružanih snaga. Pregovori koji su vođeni u Beogradu sa Dangičem teško su pogodili ne samo Kvaternika već i Lakšu i pored dokazane lojalnosti prema Hrvatima, tako da je Kvaternik čak govorio da će se žaliti fireru.[22] Ja sam mu to naravno izbio iz glave.

Privreda:

Privredna situaoija daje, prema jednodušnim saopštenjima, povoda za znatnu zabrinutost. Na području ishrane, ministru privrede pošlo je za rukom da prilikom njegovih pregovora u Berlinu dobije odobrenje za 30.000 tona kukuruza i 5.000 tona žita od rumunske žetve za Hrvatsku. Ta količina će biti dovoljna za dva meseca, a ako se, po predlogu našeg poslanika, ne budu snabdevale ustaničke oblasti, onda i nešto duže. i time još uvek nije obuhvaćen dugački vremenski period do sledeće žetve. General Begić,[23] dobar poznavalac hrvatske privrede, izrazio je najveću zabrinutost zbog prolećne setve, govoreći o štrajku seljaka u pogledu obrađivanja zemlje i preproizvoda, za šta čini odgovornom Mačekovu politiku, Ministar privrede će još svašta doživeti sa svojom seljačkom organizacijom. Tome, naravno, doprinosi svoj uđeo i dalmatinska »crpka«, čiju je štetnost nedavno naglasio ministar spoljnih poslova Lorković[24] u jednom razgovoru. Nemačke okupacione trupe moraće znatan deo svojih potreba u hlebu pokrivaju iz Rajha. Ali koliko su minimalne njihove potrebe u poređenju s potrebama mnogo većih italijanskih okupacionih trupa! Osim toga, Italijani i inače vrše velike kupovine životnih namirnica u zemlji.

Skupoća je velika. Pri tom država je prinuđena da sma-

koji su vrlo dobro plaćeni. Visoki državni velikodostojnici imaju plate kao mladi nemački oficiri.

Rezime razmatranja:

Opšta slika, koja se na ovaj način dobija o situaciji u Hrvatskoj, zaista nije nimalo prijatna. Ali to ne treba da znači da

bi Nemačka
doj državi i

Ustanak hrvatskih vojnika unutar jugoslovenske armije aprilu prošle godine znatno je doprineo zapanjujuće brzom slomu Jugoslavije, tj. Velike Srbije. I pored ogromnog iskre-

boko kompromituje svaki režim, naime, gubitka Dalmacije i,

vatska novim italijanskim zahtevima neprestano saterivana

[23] Vilko
[M] Mladen

u škripac, mi smo morali iz poznatih razloga ostati ravnodušni na sve njene pozive u pomoć. U izgradnji mlade države mogli smo da učestvujemo samo ograničeno, a u formiranju njene armije samo prikriveno, pa prema tome veoma nepotpuno. Na žalost, naš sputani položaj sprečavao nas je da energično intervenišemo tamo gde su konkretno pravljene teške greške i gde je samo jedan dobromameran prijatelj, izvan svih partija, mogao da pruži pomoć. U vezi s tim treba se podsetiti i na to da smo u početku zavođenja novog reda i poretka u jugoslovenslkom prostoru propustili da izvršimo jedinstveno poravnanje politike prema Srbima, usled čega je sa ove i sa one strane Drine došlo do primene suprotnih principa — što ne predstavlja srećno rešenje ni sa gledišta politike Rajha.

Ali, ma koliko da smo izgubili tlo usled ovih različitih prilika u Hrvatskoj, ipak je jasno da bi još i danas pretežna masa Hrvata, uključujući i nacionalne manjine, oduševljeno pozdravila snažno i energično istupanje Nemačke i njenih opunomoćenika — dok bismo potpunim ispuštanjem Hrvatske izgubili još uvek najboljeg prijatelja na Balkanu.

Glez

BR. 40

IZVOD IZ MESECNOG IZVEŠTAJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 28. FEBRUARA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, MERAMA ODMAZDE, SADEJSTVU SA ITALIJANIMA I BORBAMA PROTIV PARTIZANA U BOSNI, HRVATSKOJ I SRBIJI[1]

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(K-da 12. A)
Odelj: Ia Str. pov. br. 11/43 H.Qu. 28.2.1942

• *Izveštaj o radu odeljenja Ia za period od 1.2. do 28.2. 1942.*

1,2:

Pril. 47

^*Situacija u Srbiji i rezultat kaznene ekspedicije u jugoistočnoj Hrvatskoj*

telegramu koji je 1.2. 42. upućen k-tu oružanih snaga na tigoistoku,[2] načelnik štaba OKW[3] ukazuje na to da situacija Srbiji, prema izveštajima k-ta oruž. snaga na Jugoistoku

i rezultatu

leće neće ponovo početi ustanci velikih razmera. Do sada nije uspelo da se drakonskim merama slomi kičma ustanicima. Najefikasnije sredstvo je da se preko široko razgranate mreže agenata i brutalnim merama policije i tajne policije još

u samom z

žovan jedan komandant SS jedinica i policije,[4] te se metode moraju primenjivati u najvećem obimu. Načelnik OKW ukazuje ponovo i energično na to da k-t oružanih snaga na Jugoistoku mora i sledeće godine izlaziti na kraj sa snagama koje mu ostale i da je njegov zadatak da primeni one metode koje će mu garantovati uspeh.

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053266—79, s. 8053282—5.
[2] Redakcija nije mogla utvrditi o kojem je telegramu reč.
[3] Reč je o Vilhelmu Kajtelu (Wilhelm Keitel), general-pukovniku.
[4] Odnosi se na Augusta Majsnera, general-potpukovnika SS i -policije. Vidi dok. br. 11.

Pril. 48

Transportovanje 342. pd

Telegramom koji je upućen opunomoćenom komandantu u Srbiji naređuje se: 342. pd treba od 10.2. tramsportovati železnicom Grupi armija »Centar«, kojoj će biti potčinjena čim stigne.[5] Kad krene transport, divizija izlazi iz dosadašnjeg odnosa potčinjenosti. U dnevnom izveštaju treba navesti koji su delovi transportovani.

2.2:

Pril. 49

2.2. održano je savetovanje načelnika. Predmet tih razgovora je bilo:

1. — referisanje poručnika Merena [Merren] o situaciji u severnoj Africi,

2. — referisanje načelnika štaba o opštoj situaciji na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku:

Srbija: **Bugari za sada neće posesti šire oblasti.[6]**

Hrvatska: **Za nekoliko dana biće završena operacija na Ozrenu.[7] Do sada još nema naročitih rezultata. Njih treba očekivati samo alko se ustanici sateraju u mali obruč.**

Vrh. k-da Vermahta je đonela odluku o premeštanju ital. eskadrila[8] u Zagreb. K-t oružanih snaga na Jugoistoku nije podržao taj zahtev.

Grčka:.. .[9]

Pril. 50.

Premeštanje ital. eskadrila u Zagreb

Ital. 2. armija moli za odobrenje da nekoliko eskadrila premesti u Zagreb. K-t oružanih snaga na Jugoistoku moli OKW da jednim telegramom u načelu odbije taj zahtev. Italijanslka Vrhovna komanda bi povremeno zahtevala privremena premeštanja ital. eskadrila dok traju pojedine operacije.

[10]

Pril. 54 sa zabeleškom

Regulisanje odnosa u istočnoj Bosni

Nemački general u Zagrebu je dopisom str. pov. br. 24/42 od 26. 1. 42. izvestio k-ta oružanih snaga na Jugoistoku o regulisanju odnosa u istočnoj Bosni:[11] područje Drina — Sava —

[5] Vidi dok. br. 12.
[6] O tome vidi dok. br. 7 i 8.
[7] Opširnije o tome vidi dok. br. 12 i 26.
[8] Misli se na delove vazduhoplovnih snaga Kraljevine Italije.
[9] [10] [13] [23] [36] [39] [44] i [48] Izostavljeno zbog ograničenog prostora, s obzirom da se tekst ne odnosi na Jugoslaviju.
[11] Vidi dok. br. 13 i 14.

Bosna — demarkaciona linija ostaje do daljnjeg nemačka operacijska zona u kojoj će kao komandant fungirati komandant 718. divizije. Njemu su pored nemačkih potčinjene i sve hrvatske jedinice, kao i ustaška milicija, koje su angažovane na tom području. Hrvatske civilne vlasti vrše i dalje svoje dužnosti, a tamo gde su ih ustanici proterali biće ponovo formirane.

iZatlim je nemački general izvestio o poglavnikovim planovima na polju unutrašnje politike i o povlačenju generala Ambrozija iz Komande ital. 2. armije.[12]

Bril. 55

Štab nemačkog generala pri bugar. K-di kopnene vojske

Na **ređenjem OKW/WFSt/Op./H/ str. pov. br. 00511/42 od 1. 2. naređeno je da s**

bugar. Komandi kopnene vojske i preimenuje u Nemački štab za obuku piri bugar. Komandi kopnene vojske. Štab ne treba povećavati. Ovo naređenje je k-t oružanih snaga na jugoistoku uputio teleprinterom bugarskom Generalštabu kopnene vojiske, a informativno vojnom izaslaniku u Sofiji opunomoćenom komandantu u Srbiji.

2:

Opomoćenom komandantu u Srbiji naređeno je telegra-

fom:

dati instrukcije da prilikom izvest a van ja o sabotažama, prepadima itd. odmah izveste i o izvršenim ili planiranlim merama odmazde, odnosno protivmerama.

Postupak sa zarobljenicima u toku operacija zahteva primenu strožih mera.[14] Oni koji su zarobljeni u borbi ne mogu

borbarna i moraju biti streljani. Treba se najoštrije boriti pro-

1. 60

Transportovanje 342. pd

Opunomoćenom komandantu u Srbiji upućen je telegram: Transportovanje 342. pd pomereno je za 5 dana.

[12] General Ambrozio je 20. januara 1942. postavljen za načelnika Generalštaba kopnene vojske. Na njegovo mesto, za komandan-

[4] O tome vidi dok. br. 28.

12*

Pril. 61

Iskustva iz zimskog perioda na Istoku

Opunomoćenom komandantu u Srbiji je 40 prepisa dvaju izveštaja o iskustvima u zimskim borbama na Istoku upućeno radi upoznavanja i daljeg upućivanja 342. pd.

Pril. 62. Veza pril. 50

Premeštanje ital. eskadrila u Zagreb

OKW dopisom OKW/WFSt, Op. str. pov. br. 00556/42 od 5. 2. 42. nije načelno odbilo zahtev za premeštanje ital. eskadrila u rejon Zagreba.[15] Međutim, zbog popunjenosti sopstvenim jedinicama i građevinskih radova nije moguć smeštaj u samom Zagrebu. Zato ostaju za korišćenje aerodromi Gorica i Pleso (12 km jugoistočno od Zagreba). Pojedinosti treba rešiti u sporazumu s nemačkim generalom u Zagrebu, a o namerama izvestiti k-danta oružanih snaga na Jugoistoku. Ovo je načelnik štaba k-ta oruž. snaga na Jugoistoku, Ia/1, Str. pov. br. 87/42, 6. 2. 42, 'teleprinterom uputio Nemačkom štabu za vezu pri ital. K-di 2. armije — Sušak,[16] a informativno nemačkom generalu u Zagrebu i opunom. k-tu u Srbiji.

Pril. 63

7. 2:

Radiogram nem. oficira za vezu pri ital. K-di 2. A: Osim manjih akcija čišćenja nema novosti, štab ital. 18. AK je smešten u Splitu. Njemu su potčinjene divizije »Bergamo«, »Sasari«, »Perođa« i Trupe »Zara«. VI armijskom korpusu (Dubrovnik) potčinjene su divizije »Marke« (Trebinje), »Taurinenze« (Mostar) i »Kačatorti dele Alpi« (Dubrovnik). Armiji je potčinjena divizija »Mesiria« (Kotor). Dostavlja se izveštaj novog rasporeda s kartom.[17]

Pril. 64

Izveštaji o iskustvima u vezi sa desantima

K-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke, k-tu tvrđave Kri[^admiralu Jegeja, Tvrđavskoj diviziji »Krit«, art. k-di 142 i referentima štaba upućeni su izveštaji o iskustvima u vezi sa desantima.

9. 2:

Savetovanje načelnika

1.) Poručnik Resler referisao o situaciji u severnoj Africi i na Dalekom istoku.

[15] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

[16] Vidi AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8054065.

[17] Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 18: Dislokacija potčinjenih komandi i jedinica italijanske 2. armije.

2.) Načelnik štaba referisao o situaciji ma području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku. Završena operacija na Ozrenu, rezultati slabi.[18] Ustanici se ponovo pojavljuju. Bosnu treba smatrati kao pretpolje Srbije. Ima se utisak da prepadi bandi nisu oslabili u područjima koja su posđi Bugari. Bande se pojavile južno od Valjeva. Izgleda da se u dogledno vreme ne mogu formirati folksđojčerski bataljonii. Pokušaće se sa izvlačenjem 717. divizije u Solun, bez jednog puika. U Grčkoj nema naročitih novosti. Prcgrupisanje posade Lemnosa verovatno će se završiti 20. 2.

11. 2:

K-t oružanih snaga na Jugoistoku uputio je teleprinterom O.K.W., O.K.H. i Ob. d. L *pregled o situaciji na svom području* (zaključno sa 10. 2. 42.):

Opšta situacija:

a) U Srbiji potpun zastoj železničkog saobraćaja zbog nestašice uglja i zbog snežnih padavina.

b) U Hrvatskoj akcija čišćenja nije dovela do željenog uspeha i pored odličnog držanja i velikih napora jedinica.

***(c)* U Grčkoj novi engleski vazdušni napadi na podmornice i vazduhoplovne baze.**

Osiromašenje stanovništva i privrede u porastu. Zastoj žeiezničkog saobraćaja Solun — Atina zbog nestašice goriva.

Pojedinosti:

Srbija:

Delovi 714. divizije su višednevnim borbama i uz znatne guitke razbili bande oko Valjeva.[19] Nemiri u bugar. rejonu yJNiš — Leskovac. Bugari su još veoma malo aktivni. Opunomoćeni k-t u Srbiji je naredio odgovarajuće mere. Obezbeđene su neophodne veze i industrijska postrojenja. Završeno transportovanje 113. divizije.[20] 717. divizija je još u stanju pregrupisavanja. Srpska pomoćna žandarmerija i ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata i, dalje se dobro drže.

Pošto je ponovo regulisan dovoz uglja, poboljšala se "^Situacija u vezi sa saobraćajem, koja je zbog nestašice uglja postala neodrživa. Hitno treba udovoljiti ponovljenom zah-'tevu da se stvore zalihe uglja.

[18] O rezultatima operacije na Ozrenu vidi dok. br. 26.

[19] Vidi dok. br. 25.

[20] Vidi knjigu 1 ovog toma, dok. br. 213. Opširnije o pristizanju „113. pd od 1. novembra 1941. do njenog povlačenja iz Srbije, počev ' 7. januara 1942, vidi dok. br. 5; AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 522—5, s. 1249, T-501, r. 247, s. 790—2.

Hrvatska:

O rezultatu operacije čišćenja u jugoistočnoj Hrvatskoj izvestio je k-t oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov br 329/42 od 29. 1. 42:[21]

Nevreme, loši putevi, pogoršani izuzetno jakim snežnim padavinama i olujama, nesposobnost hrvatskih starešina i jedinica, kao i izostalo zatvaranje koje je trebalo da izvrše ital. snage, omogućili su ustanicima da se povuku, pre svega, na jug i jugoistok i tako sprečilo njihovo uništenje. Neprijatelj je svugde pretrpeo znatne gubitke u ljudstvu i oružju (726 mrtvih, zaplenjena 4 topa, 23 puškomitraljeza, 913 pušaka).

Kada je otišla 342. divizija na sever, 718. divizija je krenula, sa po 1 pukovskom grupom, u rejone oko Sarajeva 1 Tuzle radi smirivanja područja i zaštite važnih industrijskih objekata i veza. Još za vreme tih pokreta ustanici su se ponovo prikupili na planinama južno od Doboja (Ozren) i severoistočno od Sarajeva. Sada se tamo između Hrvata i bandi stalno vode borbe, u kojima su ustanici nadmoćniji.

Nastavljaju se nemiri u rejonu Prijedor — Bos. Novi. Hrvatske protivmere su bezuspešne.

Namere: 718. divizija ostaje i vrši čišćenja u istočnoj Bosni, sa zadatkom da spreči širenje ustanka prema Srbiji i obezbeđuje važne industrijske oblasti i veze.

Pragu Beograd — Zagreb obezbeđuju Hrvati i nemačke landesšicen-jedinice. Za ostale zadatke u vezi sa smirivanjem nema dovoljno nemačkih snaga u Hrvatskoj.

342. divizija je prikupljena u rejonu pretovara.

Italijani se drže kao i do sada: nigde ne intervenišu energično. Na osnovu više izveštaja može se zaključiti da pregovaraju sa ustanicima.

5. 2. kod Sokolca se prinudno spustio engleski avion koji je dolazio iz Aleksandrije sa 1 aktivnim majorom, 1 podoficirom i 2 bivša jugoslavenska pilota.[22] To je nov dokaz da Englezi podstiču nemire.

Grčka:

14. 2:

Pril. 71 sa zabeleškom

K-t oružanih snaga na Jugoistoku je telegramom izvestio OKW, OKH i Ob.d.L, dopunjavajući polumesečni izveštaj od 11. 2 (k-t oruž. snaga na Jugoistoku, Ia/Ic, str. pov. br. 185/42),[24]

[21] Vidi AVII, reg. br. 1/3, k. 44-F.
[22] Vidi dok. br. 25, nap. 8.
[24] Ovaj izveštaj o situaciji na teritoriji Jugoistoka zaključno sa 10. februarom 1942. vidi u AVII, NAV-T-312, r. 465 s. 8054038—41.

a je za vreme operacije u istočnoj Bosni Dangić, bivši srpski major i vođa srpskih ustanika — nacionalista, ponudio opunomoćenom k-tu u Srbiji podršku pod nemačkom komandom i nije se borio protiv nemačkih jedinica. S obzirom na hrvatska prava, opunomoćeni k-t u Srbiji je odbio ponudu.[25] K-t oružanih snaga na Jugoistoku je načelno zadržao pravo da iskoristi eventualne mogućnosti.

Iz dnevnih izveštaja od 1. do 15. 2. 42.[26]

Srbija:

1. 2: Pojedinačni prepadi bandi na opštine u rejonu oko ;Niša.

4. 2: Delovi 714. pd i srpska pomoćna žandarmerija izvode akciju čišćenja jugozapadno od Valjeva.[27]

Kao mera odmazde za nemačke gubitke u januaru streljano , 449 zarobljenika, a naređeno je streljanje još 3484 lica.[28]

9.2: Nastavljaju se borbe u cilju čišćenja kod Valjeva i akt#vnost bandi na području gde su Bugari.[29]

10.2: Razbijeni ustanici južno od Valjeva i naneti im znatni gubici.

11.2: Delovi 714. i 717. pd sa srpskim dobrovoljcima počeli čišćenje u rejonu Valjevo — čačak — Topola (62 km istočno od Valjeva).[31]

Hrvatska:

4.2: 718. pd je dostigla liniju Jovan (4 km jugoistočno od Doboja) — Musi. Pridjel (5 km južno od Doboja). 697. pp izašao iz sastava 718. pd i krenuo radi transportovanja. Na području Zvonni/k — Rogatica — Sarajevo — Olovo, gde je 718. pd vršila operacije, između hrvat, jedinica, srpske žandarmerije i ustanika vode se borbe is pramenljivim rezultatom. Planirano je 5.2. 718. pd stigla u Doboj. Operacija je završena.[33]

6.2: U planinama istočno i severoistočno od Sarajeva ponovo prikupljaju jače bande. U prekidu put Višegrad — Rogatica — Sarajevo.

jevo. Nove operacije ustanika protiv hrvatskih jedinica severoistočno od Sarajeva i južno od Petrinje. Hrvatske jedinice nisu

[25] O tome vidi dok. br. 23.
[26] Vidi dok. br. 25, 31 i 36.
[29], [30], [31] i [44] Vidi dok. br. 25, nap. 12. Opširnije o tim borbama . razbijanju Kosmajskog i Posavskog NOP odreda u toku februara **942.** vidi VIG, br. 4/1965, str. 57—70.
[28] O tome vidi dok. br. 28.
[32] i [33] Vidi dok. br. 25.

8.2: Oštre borbe ustanika sa Hrvatima jugoistočno od Doboja. Hrvatsike jedinice koje su bile zadužene da osiguravaju to područje posle odlaska nemačkih jedinica prisiljene su na odbranu uz velike gubitke. Ako se dalje zaoštri situacija, planirana je nova akcija nemačkih jedinica.

9. 2: Hvratska posada iz Svodne predala se ustanicima.[34] Jugoistočno od Doboja i zapadno od Banje Luke lokalni uspesi bandi.

10.2: Nastavljaju se odbrambene borbe Hrvata jugoistočno od Doboja i zapadno od Banije Luke.

12.2: Situacija kod Doboja i Banje Luke neizmenjena. Lokalni prepadi i na centralnom području Drine. Hrvatske jedinice krenule u akciju čišćenja preko Sokolca — Rogatice. Nemačke jedinice vrše čišćenje severno od Zvornika.

13.2: Ustanici izvršili napad na delove 923. landesš'icen-bataljona u Prijedoru.[35] Za sada je snabdevanje moguće samo hrvatskim avionima. Prema iskustvu ne može se pouzdati u držanje hrvatske posade. Viša komanda LXV je zato angažovala delove 718. i 714. pd (sada u istočnoj Bosni) da intervenišu. Dok ne stignu nemačka pojačanja zadržana je, radi rasterećenja, hrvatska vojska sa svim raspoloživim snagama koje se nalaze oko Prijedora. Jugoistočno od Prijedora takođe aktivnost bandi.

U istočnoj Bosni borbe između Hrvata i Srba s promenljivim rezultatom.

Ponovo se pojavile bande u brdima južno i jugoistočno od Broda.

14.2: Hrvatsike oružane snage naredile da delovi nekoliko četa koje su angažovane oko Banje Luke pruže podršku delovima 923. landesšicen-bataljona kojli su navodno opkoljen: u Prijedoru.

15.2: U istočnoj Bosni ponovo lokalni prepadi ustanika. Nekoliko hrvatskih patrola vršilo čišćenje i mere odmazde, s lokalnim uspehom. Situacija kod Prijedora još nejasna. ^Nemačka pojačanja su ukrcana za transport.

[36]

Pril. 72

Borbe sa ustanicima kod Prijedora[37]

14.2.42. u 11,20 časova k-t oružanih snaga na Jugoistdku primio radiogramom od nemačkog Štaba za vezu pri ital. K-di 2. armije: Italijanska 2. armija je spremna da italijanski ba-

[34] Vidi dok. br. 32, nap. 13.

[35] Vidi dok. br. 32

ialjon u Sanskom Mostiu pripremi za oslobođenje Prijedora. Moli se za odgovor da li je to potrebno.

Odgovor k-ta oružanih snaga na Jugoistoku nemačkom Štabu za vezu pri ital. K-di 2. A: Veoma je poželjno da ital. bataljon rastereti Prijedor. K-t oruž. snaga na Jugoistoku zahvaljuje na ponudi.

16.2:

Pril 74

Transportovanje preostalih delova Tvrđavske divizije »Krit«

. 16.2. je upućen telegram opunomoćenom k-tu u Srbiji:

Sa transportovanjem u Atinu preostalih delova Tvrđavske divizije »Krit« koji se nalaze u Srbiji treba računati u prvim danima marta.

Pril 75

1/202. oklopnog puka

Pozivajući se na dopis OKH/Gen.St.d.H., Oper. odelj. (II b), pov. br. 2179 od 14.2.42,[38] k-t oruž. snaga na Jugoistoku je telegramom izvestio OKH/Gen.St.d.H., Oper. odelj. da je 1/202. dkl. puk i dalje potreban radi borbe protiv ustanika u Srbiji i Hrvatskoj, pošto su nemačke snage već smanjene na najmanju meru, a tamošnje divizije uopšte ne raspolažu izviđačkim bataljonima ni protivtenlkovslkim divizionima.

Pril 80. Veza pril. 74

Ttransportovanje preostalih delova Tvrđavske divizije »Krit«

u

p9.2. je k-tu južne Grčke, admiralu Jegeja, Tvrđavskoj diviziji »Krit« i k-tu Soluna — Jegeja upućeno naređenje opun. k-ta u Srbiji u vezi sa transport

Tvrđavske divizije »Krit« koji se još nalaze u Srbiji, a koje počinije 3. 3. 42. Iz Atine ć

Krit.

...[40]

Pril. 87

Štab 685. inž. puka

«Opunomoćenom k-tu u Srbiji je 22. 2. 42. telegramom- upucetoo naređenje: Štab 685. inž. puika treba 1. 3. transportovati iz Beograda i potčiniti Grupi armija »Jug« da bude na ra-

[38] Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

spolaganju OKH u rejonu oko Dnjepropetrovska. Taj štab se po odlasku isključuje iz dosadašnjeg odnosa potčinjenosti.[41]

4. — *Načelnik štaba o situaciji na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku:*

K-t je juče uveče (25. 2) s načelnikom Ia otputovao preko Beograda i Zagreba za Sušak na razgovore s K-dom ital. 2. A. Cilj puta: dogovor sa Italijanima o zajedničkoj akciji za ugušivanje ustanka u Hrvatskoj.[42] Poteškoća je u pitanju kako će to biti izvedeno slabim nemačkim snagama. Situacija u Hrvatskoj je takva da se srpske snage bore protiv hrvatskih, čija je boibena vrednost veoma mala. Sada se vodi borba za Prijedor, gde je angažovano i nekoliko nemačkih bataljona, kao i artiljerija. Italijainska pomoć koja je obećana s juga do sada se nije osatlila.[43]

Srbija: Uglavnom vlada mir. Pojedinačna aktivnost bandi južno od Beograda i u rejonu Valjeva. Na srpskom području koje su poseli Bugari još uvek dosta prepada na pojedine opštine. Oseća se izvesna napetost u srpskoj politici — međutim, predsednik srpske vlade Nedić je raspoložen kao i ranije. Stavljanje svih policijskih snaga pod jednu komandu (k-ta SS i policije) dovešće do uspeha. Formiranje SS jedinica (2 brigade) biće završeno tek za 4 sedmice. Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata i dalje se dobro drže. Štab 685. inž. p. odlazi, na žalost, iz Srbije, a k-t oružanih snaga na Jugoistoku je molio OKH da se kao zarnena stavi na raspolaganje načelnik inžinjerije za Srbiju.[44]

Pril. 93

Premeštanje delova 717. pd u rejon Soluna

OKW je naredila da snage k-ta oružanih snaga na Jugoistoku smeni 164. pd, koja se iz rejona Soluna premešta za Krit. Na području Solima je posle prelaska glavnine 164. pd ostao još samo 433. pp (bez jednog bataljona). Transportovanje^je predviđeno krajem marta. Zato je k-t oruž. snaga na Jugoistoku dopisom Ia, pov. br. 686/42 od 25. 2. 42, predložio OKW i OKH: >*la se 717. pd (bez 737. pp, 4. bat. 670. art. div., 717. inž. čete i dela 717. izviđačke čete), koja se sada nalazi u južnoj Srbiji, početkom aprila prebaci u rejon Soluna. Kad stigne

[41] Nedostaje 15. i 16. stranica ovog dokumenta, tj. snimci 8053280—1.

[42] Opširnije o tome vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25: Zapisnik s konferencije vojnih predstavnika Italije, Nemačke i NDH održane 3. marta 1942. u Opatiji radi utvrđivanja saradnje u operacijama protiv snaga NOP i DV Jugoslavije.

tamo, njoj će biti potčinjen 440. pp (do sada potčinjen 164. pd, angažovanoj na Hiosu, Mitileni, Lemnosu). Ojačani 737. pp, koji ostaje u Srbiji, bio bi potčinjen 714. pd (u severozapadnoj Srbiji). K-t oružanih snaga na Jugoistoku namerava da do početka aprila završi premeštanje.

, ig 2. — 21. 2: na području koje su poseli Bugari bande izvršile 15 lokalnih prepada.

18. 2: još traje operacija čišćenja u rejonu Valjevo — Topola.[46]

27. 2: transportovani svi delovi 342. pd.

Hrvatska:

16. 2: Situacija kod Prijedora je nejasna.

• Zbog snega zakasnila pojačanja.

'U istočnoj Bosni aktivnost bandi i nekoliko uspešnih lokaljnih akcija hrvatskih jedinica.

17. 2: Pojačana aktivnost bandi u rejonu Banje Luke. Hrvati borbom zauzeli Rogaticu.

/ 18. 2: Nemačka pojačanja krenula iz Dubice za Prijedor.

$.19.2: Nemačke jedinice u napadu od Dubice ka Prijedoru do--SJiigle visove 4 km južno od Dubice, boreći se sa dobro nao-\?ružanim neprijateljem, koji vodi zadržavajuću borbu. Bor--pe otežane zbog dubokog snega.[47]

-{jjiapad se nastavlja.

jugozapadno od Sarajeva hrvatske jedinice se bore sa ustaškspdoima. Izvršen napad na hrvatska uporišta oko Prače, jugoistočno od Sarajeva.

'20.2: Nemačke i hrvatske jedinice koje vrše napad od Dušice ka Prijedoru slabo napreduju zbog neobično visokih snefjbiih nanosa i zbog neprijatelja koji se tvrdoglavo bori. Krejhuo je transport s pojačanjima.

JKod Teslića, jugozapadno od Doboja i severno — severoistočno od Sarajeva Hrvati vode lokalne borbe sa ustanicima.

(21.2: Nemačke i hrvatske jedinice u napadu od Dubice ka Prijedoru dostigle Grbavce, 9 km jugozapadno od Dubice.

22.2: Počela intervencija ital. snaga iz Sans-kog Mosta ka r Prijedoru.

24. 2: Nemačke i hrvatske jedinice u napadu na Prijedor dosegle s obe strane puta Dubica — Prijedor rejon 12 km severno od Prijedora, savlađujući neprijatelja koji je dobio pojačanja.

25. 2: Jedinice dostigle rejon 8 km severno od Prijedora. Stigla nemačka pojačanja iz Srbije.

[45] Deo teksta u izveštaju (11 redova) nečitljiv.

Istočno od Sarajeva nove borbe hrvatskih jedinica sa ustanicima, uz lokalne uspehe. Kod DOboja takođe lokalna aktivnost ustanika.

26. 2: Neprijatelj se povukao u brda. Čelo sopstvenih jedinica stiglo u rejon 6 km severno od Prijedora, nailazeći na slab otpor neprijatelja.

27. 2: Delovi 718. pd stigli u Prijedor.

U istočnoj Bosni lokalna aktivnost bandi.

48

Za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku
(K-da 12. armije)
načelnik štaba
zastupa

49

BR. 35

IZVEŠTAJ ZIGFRIDA KAŠEA OD 28. FEBRUARA 1942. MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA NEMAČKOG RAJHA SA SAVETOVANJA U ZAGREBU O PREDSTOJEĆOJ OPERACIJI U ZAPADNOJ BOSNI I ODNOSIMA USTAŠA S NEDICEM I ITALIJANIMA[1]

T e l e g r a m
(Geh. Ch. V.)

Zagreb, 28. februara 1942. 18,00 časova
Prispeče: 28. februara 1942. 19,35 časova

Br. 366 od 28. 2.

N a j h i t n i

Juče uveče održan razgovor.[2] Učesnici: komandant oružanih snaga na Jugoistoku general Kunoe, general Bader, general Glez-Horstenau, major (Gr. verst[3]), poslanik Bencler, << dr Vezenmajer i ja.[4] Na razgovorima je postignuta saglasnost u sledećem:

1.) Predviđeni vojni razgovor sa Italijanima i Hrvatima smatra se svestrano korisnim.

2.) Utvrđeno je da se fcorišćenjem svih političkih mogućnosti rastereti angažovanje vojnih snaga. To će biti moguće naročito u posebnom pogledu odnosa između Hrvatske i Srbije.

3.) Poslanik Bencler ističe: planirano vojno angažovanje u istočnoj Hrvatskoj mora uzimati u obzir da iz toga ne nastanu nikakve nove teškoće za Vladu Nedića. Prihvaćeno je da o granici između Hrvatske i Srbije nema diskusije.

4.) Moja gledišta su bila:

a) U pogledu italijanske saradnje ne smeju se postaviti nikakvi zadaci ili zabteVi za posedanje bilo kojih prostorija. Angažovanje italijanskih trupa samo u okvirima vojnih operacija.

b) Prostor Prijedor — Banja Luka je za nas od vojno-ekonomske i međunarodne važnosti. Savlađivanje ustanika u rfjemu je prvorazredno. Poželjna je saradnja nemačkih trupa makar i u manjoj jačini. Ne protivim se italijanskom komandovanju u tim operacijama — ako su Hrvati saglasni.

5.) Komandant oružanih snaga na Jugoistoku uz 3. i 4. izjavio: vojne operacije će se voditi protiv ustaničkih bandi. Ć-Postupaće se po ratnom pravu. Pri operacijama se neće davati nikakve izjave ili direktive koje bi Nedićevu vladu dovele u teškoće. Italijani će biti angažovani samo za operacije, ne za okupacione zadatke.

Prijedor neće biti napušten od nemačkih trupa.

6.) Dr Vezenmajer ističe neophodne političke mere. To bi bilo ubrzano sprovođenje otpuštanja 100 već oslobođenih ratnih zarobljenika iz nemačkih logora — potrebno za podršku vlade Nedića. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je obećao hitnu podršku daljem vođenju razgovora pokrenutih između poglavnika i Nedića preko dosadašnjih posrednika, skori prelaz ovih razgovara na poverljive ličnosti, ako je uprava saglasna. O ovome će biti obavešteno usmeno. Poslanik

Potpis nečitak.

[1] Snimak telegrama (pisanog na mašini), u AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153537—9.

[2] Razgovor su 28. februara 1942. nastavili general inžinjerije Valter Kunce i nemački general u Zagrebu Glez-Horstenau, s nemačke strane, i Slavko Kvaternik i Vladimir Lakša, s ustaške strane, o učešću italijanskih jedinica u operacijama oko Sarajeva i Banje Luke i o međusobnoj saradnji u okviru datih garancija (vidi prilog 1 u ovoj knjizi).

[3] Skraćenica nejasna.

[4] Zigfrid Kaše

Bencler je naknadno skrenuo pažnju na već obećanu isporuku mosti srpskih kraljeva Lazara i Uroša od sitrane Hrvata. Moraće biti sprovedena što je pre moguće.

Poslanik Bencler je dalje molio da se što pre izvrši od Hrvata obećano i započeto otpuštanje Srba za Srbiju. Ja sam obećao odgovarajuće mere.

7.) Svestrano je pozdravljeno međusobno obaveštavanje putem razgovora. Dogovoreno je da se i dalje vrši međusobno obaveštavanje o svim važnim događajima. Poslanstva će da obaveštavaju opunomoćenog komandanta u Srbiji, odnosno nemačke generale u Zagrebu i obratno. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku preko generala.

8.) Svestrano je Utvrđeno da se ne može računati sa uništenjem ustanika za kratko vreme. Vojno angažovanje" može da razbije centre ustanika i da slomi njihovu udarnu snagu. Sa banditskim neredima ima se računati na ćelom prostoru još dugo.

Odobreno da putuje i Vezenmajer. Postoje teškoće obaveštavanja iz Sušaka. Prenošenje vesti vršiće se verovatno preko ovdašnjeg poslanstva.

Dostavljeno:
[5]

Bez potpisa.

[5] Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

BR. 36

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 1. MARTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIĆKOJ TUACIJI, BORBAMA PROTIV PARTIZANA U SRBIJI I "SNI, OBOSTRANIM GUBICIMA, SRPSKOJ DRŽAVNOJ STRAŽI I BROJNOM STANJU U LOGORIMA[1]

Prilog 2

aomoćeni komandant u Sbriji
Jj. Ia, br. 1367/42, pov.

Beograd, 1. 3. 42.
Poverljivo

redmet: **Desetodnevni izveštaj**
priloga (Samo k-tu oružanih snaga na Jugoistoku)

»KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

područje Srbije

Južno od Beograda pojavila se jedna jača banda. Ona posle više borbi sa srpskom žandarmerijom zaposela pojje kod Slatine, Manića i Beljine (32 km južno od Beo-'a).

U rejonu Dunava komstatovane su manje bande kod arevca i u Homoljskim planinama.

U rejonu Niš — Kuršumlija pojavila se istočno od M'ove po jedna jaka banda severno i južno od Nišave. Zadmo od Morave konstatovane su još 4 bande južno od To-. Ustanici su zauzeli Kuršumliju i Kuršurnlijsku Banju.[2]

Severno od Toplice nalazi se trenutno još jedna jaka "da, i dalje po jedna banda jugoistočno od Aleksinca i gozapadno od Aleksandrovca.

U rejonu Gornji Milanovac uspelo je oistacima bandi, i razbijenim u prethodnim bombama, da pobegnu na zapad.

Mihailoivić ponovo razvija živu propagandnu delatnost.

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 929—32.

[2] Delovi Topličkog NOP odreda su posle tročasovne borbe, **15/16.** februara 1942, razbili četnike Koste Pećanca i zauzeli Kuršumliju (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 50).